WIKIPEDIA

Suomen kieli

Suomen kieli (*suomi*) on uralilaisten kielten itämerensuomalaiseen ryhmään kuuluva kieli. Sitä puhuu äidinkielenään Suomessa 4,9 miljoonaa ja toisena kielenä 0,5 miljoonaa henkilöä. Suurimmat suomea puhuvat vähemmistöt ovat Ruotsissa, Norjassa ja Venäjällä.

Suomen kieli on voimakkaasti taipuva, agglutinoiva kieli. Sanajärjestys on toissijainen, lauseenjäsenten perusjärjestys on subjekti–predikaatti–objekti ja määrite käy useimmiten pääsananansa edellä. Suomessa on kahdeksan vokaalia ja 13 konsonanttia, mikäli eräitä lainasanoissa esiintyviä äänteitä ei lueta mukaan.

Sisällysluettelo

Suomen kieli

Virallinen kieli

Vähemmistökieli

Oma nimi	suomi
Tiedot	
Alue	Suomi Ruotsi (sis. meänkieli) Norja (kveeni) Venäjä Yhdysvallat Kanada
Virallinen kieli	Suomi Euroopan unioni Ruotsi (vähemmistökieli)
Puhujia	4,9 miljoonaa Suomessa[1] ja 200 000–300 000 Ruotsissa[2]
Sija	ei sadan suurimman joukossa
Kirjaimisto	latinalainen
Kielenhuolto	Kotimaisten kielten keskus
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	uralilaiset kielet
Kieliryhmä	itämerensuomalaiset kielet

Kielikoodit	
ISO 639-1	fi
ISO 639-2	fin
ISO 639-3	fin (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=fin)
	Ohje

Puhujamäärä ja -alue

Suomen kieltä puhutaan enimmäkseen Suomessa, jossa sitä puhuu äidinkielenään noin 90 % maan asukkaista, vuoden 2015 lopussa lähes 4,9 miljoonaa.[1] Lisäksi Suomessa on arviolta puoli miljoonaa ihmistä, jotka puhuvat suomea toisena kielenä.[3] Suomenruotsalaisista valtaosa osaa suomea ainakin jonkin verran, sillä vain 20 prosenttia arvioi suomen kielen taitonsa heikoksi tai olemattomaksi.[4] Suomessa asuvista ulkomaalaistaustaisista arviolta 3/4 osaa suomea vähintään keskitasolla.[5] Suomen perustuslain mukaan maan kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.[6]

Pohjois-Ruotsissa Tornionjokilaaksossa, Kiirunassa ja Jällivaarassa puhutaan meänkieltä, jota voidaan historiallisesta ja rakenteellisesta näkökulmasta pitää suomen kielen murteena, mutta kielipoliittisesti ja identiteettisyistä sitä pidetään nykyään erillisenä kielenä. Sillä on oma kirjakieli, joka eroaa suomen

yleiskielestä. Meänkielellä on arvioitu olevan Pohjois-Ruotsissa 20 000–35 000 ja lisäksi muualla 15 000–25 000 puhujaa.[7] Ruotsissa asuu myös satoja tuhansia ruotsinsuomalaisia, jotka ovat enimmäkseen muuttaneet sinne toisen maailmansodan jälkeen, etenkin 1960- ja 1970-luvuilla. Heidän määräänsä on vaikea arvioida, koska äidinkieltä ei Ruotsissa tilastoida. 2000-luvun alussa Ruotsissa arvioitiin asuvan 200 000–300 000 suomea äidinkielenään puhuvaa.[8] Vuonna 2005 tehdyn kyselyn mukaan noin 400 000 Ruotsin asukasta puhui tai ymmärsi suomea, meänkieltä tai molempia.[9] Sekä suomi että meänkieli ovat olleet Ruotsissa virallisia vähemmistökieliä vuodesta 1999.[10]

Norjan pohjoisosassa asuvat kveenit ovat pitäneet puhumaansa kieltä sekä suomen murteena että omana kielenään. Arviot kveenin kielen puhujien määrästä vaihtelevat 2 000 ja 8 000:n välillä.[11] Norjan kveeniliiton arvion mukaan kveenejä on noin 10 000 ja heistä 5 000–7 000 puhuu kieltä ainakin jonkin verran.[12] Kveenillä on Norjassa virallisen vähemmistökielen asema.[11][13]

Venäjällä perinteinen suomea puhuva väestöryhmä olivat inkeriläiset, joiden lukumäärä on kuitenkin vähentynyt, sillä nuorempi sukupolvi puhuu enimmäkseen venäjää ja monet ovat muuttaneet Suomeen.[14] Myös Karjalan tasavallassa suomalaisten määrä on vähentynyt samoista syistä, eikä suomen kielellä enää ole siellä virallista asemaa.[15] Venäjän vuoden 2010 väestölaskennassa 20 700 ihmistä ilmoitti olevansa kansallisuudeltaan suomalaisia tai inkeriläisiä[16] ja 39 000 ilmoitti osaavansa suomea.[17]

Suomalaisia on muuttanut siirtolaisiksi myös Pohjois-Amerikkaan. Muutto oli voimakkaimmillaan vuosina 1880–1930, ja sen seurauksena Yhdysvaltoihin ja Kanadaan syntyi suomea puhuvia yhteisöjä, joiden käyttämää kieltä on kutsuttu amerikansuomeksi.[18] Vuosien 2009–2013 tietojen mukaan Yhdysvalloissa suomea käytti kotikielenä 26 000 ihmistä.[19] Kanadan väestönlaskennassa vuonna 2011 suomea äidinkielenään puhui 17 000 ihmistä.[20]

Luokittelu

Genealogisen eli kielen alkuperään perustuvan luokittelun mukaan suomen kieli kuuluu uralilaisen kielikuntaan. Uralilaisia kieliä on parisenkymmentä, ja niitä puhutaan Euroopan pohjois- ja itäosissa, Unkarissa ja sen lähialueilla sekä Siperiassa. Ne voidaan jakaa kahteen pääryhmään, suomalais-ugrilaisiin kieliin ja samojedikieliin. Suomen lähimpiä sukukieliä ovat itämerensuomalaiset kielet, kuten viro ja karjala. Kaukaisempaa sukua ovat esimerkiksi saamelaiskielet ja unkari. Uralilaiset kielet ovat kehittyneet uralilaisesta kantakielestä.[21][22]

Morfologisen typologian kannalta suomea pidetään usein agglutinoivana kielenä, eli kieliopilliset merkitykset ilmaistaan affikseilla, jotka liitetään sanavartalon perään ja voidaan erottaa selvästi toisistaan: esimerkiksi *talo+i+ssa+ni+kin*. Agglutinaatiota on pidetty uralilaisille kielille ominaisena piirteenä. Toisaalta suomi ei ole puhtaasti agglutinoiva kieli vaan siinä on myös fleksiokielten piirteitä, koska esimerkiksi sanassa *vesiin* sanavartalo, monikko ja illatiivi ovat sulautuneet yhteen eikä affikseja voi erottaa toisistaan.[23][24] Suomea onkin kutsuttu myös ”kvasiagglutinoivaksi” kieleksi.[25] Suomessa alkuperäinen uralilaisten kielten agglutinaatio on kuitenkin säilynyt paremmin kuin esimerkiksi virossa.[26] Synteettisissä kielissä yhdessä sanassa voi olla paljon erilaisia morfeemeja ja sanat ovat pitkiä, kun taas analyyttisissä kielissä vastaavat merkitykset ilmaistaan erillisillä sanoilla. Tämän jaottelun mukaan suomi on synteettinen kieli, mikä on tyypillistä uralilaisille kielille, kun taas useimmat indoeurooppalaiset kielet ovat analyyttisia.[27]

Sanajärjestystypologia jakaa kielet sen mukaan, missä järjestyksessä subjekti, objekti ja verbi ovat neutraalissa väitelauseessa. Suomi kuuluu SVO-kieliin, mikä näkyy esimerkiksi lauseessa *Elli suuteli Ollia*. Toisaalta suomi ei ole puhdas SVO-kieli, koska sanajärjestys voi vaihdella kontekstista ja painotuksesta riippuen.[28]

Variaatio

Yleiskieli, arkikieli ja puhekieli

Suomen yleiskieli on kaikille suomen kielen puhujille yhteinen kielimuoto, joka noudattaa yleisesti hyväksyttyjä normeja. Koska yleiskieltä käytetään etenkin kirjoituksessa ja se on puhutusta kielestä selvästi erillinen kielimuoto, sitä kutsutaan myös kirjakieleksi. Puhuttua yleiskieltä käytetään lähinnä lukupuhunnassa, kun esimerkiksi valmiiksi kirjoitettua esitelmää luetaan ääneen julkisessa tilanteessa.[29][30] Lukupuhuntaa käytetään myös Yleisradion uutislähetyksissä.[31] Suomen yleiskieli perustuu vanhoihin murteisiin, ja siihen on yhdistetty tietoisesti eri murteita. Yleiskielessä on vain harvoja piirteitä, joita ei ole otettu suoraan jostain murteesta: sanaston lisäksi niitä ovat lähinnä vain *d*-äänne (esim. sanassa *padan*) ja konsonanttiyhtymä *ts* (esim. *metsä*).[32]

Arkikieli on epämuodollista ja epävirallista kielenkäyttöä, joka poikkeaa neutraalista yleiskielestä ja asiatyylistä. Arkikielisyyksiä käytetään runsaasti etenkin puhekielessä mutta nykyisin aiempaa enemmän myös kirjoitetussa kielessä. Monesta aluksi arkikielisestä sanasta on ajan myötä tullut yleiskielinen. Tällaisia ovat esimerkiksi monet lyhentymällä syntyneet sanat, muodostustavaltaan uudenlaiset sanat ja toisesta kielestä mukautetut sanat.[33]

Puhuttu suomen kieli on usein ns. yleispuhekieltä, joka eroaa yleiskielen normeista mutta ei sisällä millekään murteelle tai alueelle tyypillisiä piirteitä. Puhekielessä tavallista koko Suomessa on esimerkiksi *a*:n ja *ä*:n katoaminen *olla*- ja *ei*-sanojen edellä: *meill-oli*, *siin-ei*. Myös *i* katoaa yleisesti sekä sanan lopusta *s*:n jäljessä (*osas*, *tulis*, *suureks*) että diftongin lopusta sanan toisessa tavussa (*punanen*, *antas* < *antaisi*). Muita laajalle levinneitä piirteitä ovat yksikön käyttö monikon 3. persoonassa (*ne tulee*), pronominit *se* ja *ne* ihmisistä puhuttaessa ja *minä*- ja *sinä*-pronominien lyhyet asut, kuten *mä*(*ä*), *mun* ja *mulla*. Yleistä on myös passiivin käyttö monikon 1. persoonassa (*me mennään*), tiettyjen verbien pikapuhemuodot (*ei oo*, *ei mee*, *ei tuu*) ja pronominit *toi* ’tuo’ ja *noi* ’nuo’.[30]

Suomen puhekielessä on kuitenkin paljon vaihtelua esimerkiksi puhujan iän, koulutuksen, sosiaalisen aseman ja kotipaikan mukaan. Perinteisesti on tutkittu etenkin eri alueiden murteiden välisiä eroja. Nykyään ihmiset muuttavat paljon paikasta toiseen, ja myös media tasoittaa kielellisiä eroja. Silti eri puolella Suomea puhutaan yhä eri tavoin.[29] Murteella voidaan ilmaista paikallista identiteettiä, ja murteen ”nuotti” eli prosodia voi säilyä silloinkin, kun ihminen puhuu muuten yleiskieltä.[34] Tasoittunutta murretta, jossa kuitenkin on joitain alueellisia piirteitä, kutsutaan aluepuhekieleksi.[30]

Murteet

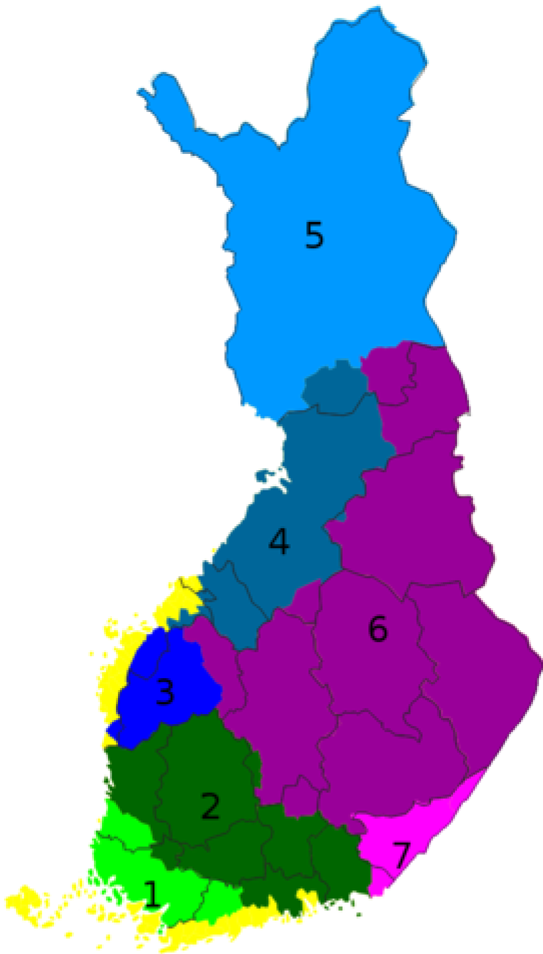
Pääartikkeli: Suomen murteet

Suomen kielen murteista puhuttaessa tarkoitetaan yleensä ns. vanhoja aluemurteita. Siksi murrekartoissa esitetään vuoden 1938 kuntajako ja suomen murteiden puhuma-alueeseen luetaan mukaan Neuvostoliitolle luovutetut alueet, Inkerinmaa, Ruotsin Länsipohja ja Norjan Ruija. Toisaalta ruotsinkielisiä Suomen rannikkoalueita ei ole otettu mukaan.[35][36] Perinteisen murretutkimuksen kannalta aito murre on alkanut hävitä yleiskielen vaikutuksen, oppivelvollisuuden ja vilkastuvan muuttoliikkeen myötä 1900-luvun alussa.[37] Murteita voidaan pitää osittain väistyvänä kielimuotona, ja niiden väliset erot ovat vähitellen tasoittuneet, mutta toisaalta ne ovat yhä myös elävää kieltä. Ihmiset voivat esimerkiksi käyttää murresanoja, joita eivät välttämättä edes tunnista murteellisiksi.[38]

Suomen murteet jaetaan perinteisesti kahtia länsimurteisiin ja itämurteisiin. Vastakkaisuus ei ole vain kielellinen, vaan eroja on myös muussa kansanomaisessa henkisessä ja aineellisessa kulttuurissa, kuten ruokataloudessa, työkaluissa, vaatteissa ja rakennuksissa. Länsimurteiden alueelle tyypillistä on ollut vakiintunut kyläasutus ja peltoviljely, idässä puolestaan haja-asutus, kaskenpoltto ja eräkulttuuri.[39][40] Vakiintunut käsitys murrejaosta perustuu lähinnä tiettyihin äänne- ja muotorakenteen piirteisiin, niiden historiallisen kehitykseen ja asutushistoriaan.[41]

Ryhmien selvin ero on kirjakielen *d*-äänteen edustus. Lännessä sen tilalla on *r* (*paran* ’padan’, *lehren* ’lehden’, *saara* ’saada’), mutta idässä *d* katoaa (*paan*, *lehen*, *saaha*).[42] Myös kirjakielen *ts*:n vastineet eroavat: lännessä *mettä* ’metsä’, *kattoo* ’katsoo’ ja idässä *mehtä*, *kahtoo*.[43] Länsimurteissa on tyypillistä diftongien avartuminen (*nuari* ’nuori’, *tyämiäs* ’työmies’, *viaras* ’vieras’), itämurteissa puolestaan pitkän *a*:n ja *ä*:n diftongiutuminen (*moa* ’maa’, *peä* ’pää’, *kaloa* tai *kalloo* ’kalaa’, *leipeä* tai *leipee* ’leipää’).[44] Länsimurteissa esiintyy *f*-äänne ja sanan alussa voi olla kaksi konsonanttia, toisin kuin itämurteissa: esimerkiksi *kaffe*, *fati*, *klasi*, *trappu*, idässä *kahvi*, *vati*, *lasi*, *rappu*.[45] Tunnettuja ovat myös sanastoerot: lännessä *vihta* ja idässä *vasta*; lännessä sukkaa *kudotaan* mutta idässä *neulotaan*; *en kehtaa* tarkoittaa lännessä ’minua ujostuttaa’, idässä taas ’en viitsi’.[46]

Länsi- ja itämurteiden rajaa ei voi määrittää täsmällisesti, koska se on erilainen eri murrepiirteiden kohdalla ja on olemassa myös sekamurteita, joissa on sekä länsi- että itämurteiden piirteitä. Itämurteiden alueeseen luetaan nykyiset Pohjois- ja Etelä-Savon, Pohjois- ja Etelä-Karjalan, Keski-Suomen ja Kainuun maakunnat, Järviseutu ja Koillismaa.[40][36] Länsi- ja itämurteet jaetaan edelleen seitsemään päämurrealueeseen, joista länsimurteita ovat lounaismurteet, hämäläismurteet, eteläpohjalaiset murteet, keski- ja pohjoispohjalaiset murteet sekä peräpohjalaiset murteet. Itämurteita ovat savolaismurteet ja kaakkoismurteet.[35][36]

1) Lounaismurteet
2) Hämäläismurteet
3) Etelä-Pohjanmaan murre
4) Keski- ja pohjoispohjalaiset murteet
5) Peräpohjalaiset murteet (meänkieli ja kveeni mukaan luettuna)
6) Savolaismurteet
7) Kaakkoismurteet

Äännerakenne

Pääartikkeli: Suomen kielen äännerakenne

Äännejärjestelmä

Suomessa on kahdeksan vokaalia: /i/, /y/, /u/, /e/, /ø/, /o/, /æ/ ja /ɑ/.[47]

Suomen vokaalit[48]

	Etuvokaalit		Takavokaalit	
	laveat	**pyöreät**	**laveat**	**pyöreät**
suppeat	i	y		u
puolisuppeat	e	ø		o
väljät	æ		ɑ	

Konsonantteja suomessa on 13–17. Omaperäisissä sanoissa tunnetaan 13 konsonanttifoneemia: /p/, /t/, /d/, /k/, /m/, /n/, /ŋ/, /s/, /h/, /r/, /l/, /ʋ/ ja /j/.[49][50] Lisäksi lainasanojen mukana yleiskieleen on tullut neljä konsonanttia: /b/, /g/, /f/ ja /ʃ/, jota merkitään kirjaimella *š*. Niistä /f/ kuuluu jo selvästi

konsonanttijärjestelmään, mutta /b/ ja /g/ ovat sen raja-alueella ja /ʃ/ on ilmeisesti kaikkein marginaalisin.[51]

Velaarinen nasaali /ŋ/ eli ”äng-äänne” esiintyy omaperäisissä sanoissa vain geminaattana /ŋŋ/, jota merkitään oikeinkirjoituksessa kirjainyhdistelmällä *ng*, esimerkiksi /kaŋŋas/ *kangas*. Vierassanoissa /ŋ/ esiintyy myös yksittäisenä konsonanttina.[49]

Edellä mainittujen konsonanttifoneemien lisäksi suomen kieleen kuuluu yksi konsonanttiäänne, glottaaliklusiili, joka ei ole foneemi[49] eli sillä ei eroteta sanojen merkityksiä.

Suomen konsonantit[49][52]

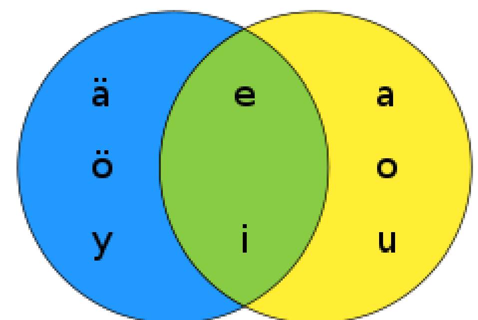
	labiaali	dentaali/ alveolaari	palataali/ velaari	glottaali
klusiilit	p (b)	t d	k (g)	(ʔ)
nasaalit	m	n	ŋ	
frikatiivit	(f)	s	(ʃ)	h
tremulantti		r		
lateraali		l		
puolivokaalit	ʋ		j	

Suomessa on melko paljon vokaaleita suhteessa konsonantteihin. Konsonanttifoneemeita on vain 1,6 yhtä vokaalifoneemia kohden, kun eri kielten mediaani on 3,6. Juoksevassa tekstissä vokaaleita esiintyy vielä enemmän, sillä suomenkielisessä kirjoitetussa tekstissä tai litteroidussa puheessa vokaaleita on 48–49 % kaikista kirjainmerkeistä.[53][54]

Suomen kielessä äänteiden pituus eli kvantiteetti erottelee merkityksiä. Pituusasteita on kaksi, ja oikeinkirjoituksessa lyhyet äänteet merkitään yhdellä tai ja pitkät kahdella kirjaimella.[55]

Vokaalien pituusero esiintyy monissa maailman kielissä, mutta konsonanttien pituusero on harvinaisempi ilmiö.[56] Suomi on kuitenkin kielitypologisesti melko harvinainen kieli siinä mielessä, että äänteiden pituus ja sanapaino eivät ole sidoksissa toisiinsa: paino on aina sanan ensimmäisellä tavulla, mutta pitkiä ja lyhyitä äänteitä voi olla kaikissa tavuissa.[57]

Fonotaksi

Suomen kielen vokaaliharmonia

Suomen kielessä vallitsee vokaalisoinnuksi kutsuttu fonotaktinen rajoitus, jonka mukaan yhdessä sanassa voi olla vain joko takavokaaleja (*a*, *o*, *u*) tai etuvokaaleja (*ä*, *ö*, *y*). Vokaalit *e* ja *i* ovat vokaalisoinnun suhteen neutraaleja eli voivat esiintyä myös yhdessä sekä etu- että takavokaalien kanssa. Vokaalisointu ei kuitenkaan koske yhdyssanoja, kuten *kesäloma* ja *isoisä*.[58][59]

Suomessa on paljon diftongeja ja vokaaliyhtymiä, ja pitkät vokaalijonot ja vokaalien monenlaiset yhdistymismahdollisuudet erottavat suomen monista maailman kielistä.[56][59] Suomen yleiskielessä on 18 diftongia, jotka voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Diftongeista harvinaisimpia ovat *ey*, *iy*, *öi* ja *yi*, jotka esiintyvät lähinnä vain taivutusmuodoissa tai johdoksissa, siis vartalon ja suffiksin rajalla: *peseytyä*, *kääriytyä*, *töitä*, *hyinen*.[60][61] Triftongeja suomessa ei ole, vaan kolmen vokaalin yhtymissä on aina tavuraja, kuten sanoissa *kiuas*, *kaaos* tai *viheriöi*. Sama koskee neljän vokaalin yhtymiä: *raaoissa*, *aioin*.[62]

Suomen diftongit[60]

suppenevat diftongit	ei	öi	äi	oi	ai
	ey	öy	äy		
	eu	ou	au		
suppeat diftongit	yi	ui	iu	iy	
väljenevät diftongit	ie	yö	uo		

Konsonanttiyhtymiä ei tunnettu ennen suomessa ollenkaan sanan alussa, mikä ilmenee esimerkiksi vanhossa lainasanoissa *ranta* ja *ruuti* (< ruots. *strand*, *krut*). Nykyään ne ovat kuitenkin yleisiä paitsi lainasanoissa, myös slangissa ja deskriptiivisessä sanastossa, kuten *prätkä* ja *plörö*.[63] Omaperäisessä sanastossa on muitakin konsonantteja koskevia fonotaktisia rajoituksia, joita lainasanat voivat rikkoa. Esimerkiksi /d/ voi omaperäisessä sanastossa esiintyä vain konsonanttiyhtymässä /hd/ ja /ŋ/ yhtymässä /ŋk/, mutta lainasanoissa muutkin yhdistelmät ovat mahdollisia, esimerkiksi sanoissa *kandidaatti* ja *kognitio*.[64]

Kolmen konsonantin yhtymille on tavallista, että ensimmäinen konsonantti on resonantti (/l/, /r/, /m/, /n/ tai /ŋ/) ja toinen ja kolmas konsonantti obstruentti (/p/, /t/, /k/ tai /s/), esimerkiksi sanoissa *palkka*, *kanssa* ja *konsti*.[65] Neljän konsonantin yhtymiä on lähinnä lainasanoissa, kuten *demonstraatio* ja *abstrakti*.[66]

Tavu- ja sanarakenne

Suomessa on 10 perustavaa tavutyyppiä, jos konsonanttiyhtymillä alkavia tavuja ei lasketa mukaan.[67]

Perustavat tavutyypit

V	**o**.sa	KV	**ta**.lo
VK	**es**.te	KVK	**tas**.ku
VV	**au**.to	KVV	**saa**.ri
VVK	**aal**.to	KVVK	**viet**.to
VKK	**ark**.ku	KVKK	**kilt**.ti

Suomen perussanojen vartalot ovat tyypillisesti kaksitavuisia ja vokaaliloppuisia.[68] Yksitavuisia sanoja on vähän, ja niistä suurin osa on funktiosanoja, kuten pronomineja (*me*, *te*, *hän*, *se*), konjunktioita (*ja*, *kun*, *jos*), kieltoverbi *ei* ja kopulaverbin yksikön 3. persoona *on*.[69][70] Kolmi- ja useampitavuiset sanat ovat usein johdoksia (*kalaisa*, *kalastaa*) tai yhdyssanoja (*kalakeitto*, *kalankasvatus*).[71][69]

Periaatteessa suomen kielen sanat voivat olla hyvinkin pitkiä, koska yhdessä sanassa voi olla useita johtimia ja sen lisäksi vielä taivutussuffikseja. Jonkin verran kaukaa haettu esimerkki on *järjestelmällistyttämättömyydellänsäkään*.[72] Kielitoimiston sanakirjan pisimmät sanat ovat yhdyssanoja, kuten *pyyhkäisyelektronimikroskooppi* ja *elintarviketurvallisuusvirasto*.[73]

Prosodia

Suomessa sanan pääpaino on aina ensimmäisellä tavulla ja sanan viimeinen tavu on painoton. Nelitavuisissa ja pidemmissä sanoissa voidaan erottaa myös sivupaino. Paino on yleensä joka toisella tavulla, esimerkiksi *ˈkirjoiˌtettaˌvissa* (sivupaino 3. ja 5. tavulla). Yhdyssanoissa sivupaino on jälkimmäisen osan ensimmäisellä tavulla: *ˈmaanˌtie*, *ˈmatalaˌpalkkainen*.[74] Painottomat tavut eivät redusoidu, vaan kaikki äänteet äännetään samalla tavalla painoasemasta riippumatta, toisin kuin esimerkiksi englannissa. Koska pääpaino on aina sanan alussa, sananrajat korostuvat erityisen selvästi.[75] Pääpainon sijoittuminen ensimmäiselle tavulle on tyypillistä uralilaisissa kielissä.[76]

Normaalipainotuksessa suomen väitelauseen sävelkulku eli intonaatio on laskeva, ja lausuma voi päättyä narinaan.[77] Lausepaino liittyy lausuman informaatiorakenteeseen niin, että uutta asiaa sisältävä sana tai lauseke (reema) saa lausepainon. Sävelkorkeus nousee hieman reeman alussa ja laskee sitten suhteellisen jyrkästi.[78] Kysymys- ja käskylauseissa intonaatio on myös laskeva, mutta ne alkavat korkeammalta kuin väitelauseet ja laskevat muutaman tavun jälkeen äänialan keskivaiheille.[79][80] Sävelkulun lasku on myös merkki siitä, että puhuja on lopettamassa puheenvuoronsa.[81][80]

Vaikka suomessa intonaatio laskee yleensä lausuman lopussa, se voi myös nousta esimerkiksi kohteliaissa ilmauksissa, kuten *huomenta* tai *kiitos*. Nouseva intonaatio voi liittyä myös tunteita, kuten harmistumista, epäilyä tai pelkoa ilmaiseviin lausumiin.[82]

Sananrajaiset äänneilmiöt

Suomen kielelle tyypillinen sandhi-ilmiö eli sanarajan yli vaikuttava äänneilmiö on rajageminaatio. Se ilmenee seuraavan sanan alkukonsonantin kahdentumisena: esimerkiksi *mene pois* äännetään /meneppois/ [menepːois]. Jos seuraava sana alkaa vokaalilla, sanarajalla voi esiintyä pidentynyt glottaaliklusiili: [meneʔ ʔulos].[83][84] Kielitieteellisessä tekstissä rajageminaatiota merkitään rivinylisellä x-kirjaimella, esimerkiksi *sade*ˣ.[85][84] Rajageminaation esiintyminen vaihtelee, mutta se on säännöllisintä seuraavissa sananmuototyypeissä:[83][86]

- A-infinitiivi: *saako tulla*ˣ
- indikatiivin preesensin kieltomuoto: *en ota*ˣ
- 2. persoonan imperatiivi: *tule*ˣ, *anna*ˣ
- e-päätteisten sanojen yksikön nominatiivi: *sade*ˣ, *puolue*ˣ.[83][86]

Rajageminaation lisäksi glottaaliklusiili tai heikompi glottaalinen supistuma voi esiintyä myös vokaalialkuisten sanojen edessä, missä se toimii sananrajan osoittimena. Esimerkiksi sanaparit *saa tavata* ja *saat avata* ääntyvät eri tavalla niin, että jälkimmäisessä on glottalisaatio: [sɑːtʔɑʋɑtɑ]. Glottalisaatiota esiintyy myös yhdyssanan osien rajalla, kuten sanassa *juhannusyö* [juhɑnːusʔyø].[87]

Nasaaliassimilaatiossa /n/ assimiloituu seuraavaan konsonanttiin. Klusiilin edellä nasaali mukautuu klusiilin ääntöpaikkaan: *tytön pää* [tytømpæː], *tytön kello* [tytøŋkelːo]. Loppu-/n/ voi myös assimiloitua kokonaan seuraavaan konsonanttiin, jos se on /m/, /j/, /v/, /l/ tai /r/, esimerkiksi *järven muta* [jærʋemːutɑ], *järven ranta* [jærʋerːɑntɑ].[88]

Sanan lopussa myös vokaalit voivat kadota, mitä kutsutaan loppuheitoksi. Yleisintä on sanaloppuisen /i/:n kato, kuten sanoissa *hyppäs* ja *suureks*, sekä lukusanoissa *yks*, *kaks*, *viis* ja *kuus*. Vokaalialkuisen sanan edellä loppuheitto voi aiheuttaa elisiota, eli kaksi sanaa äännetään yhteen: *siinä on* [siːnon].[89]

Kielioppi

Pääartikkeli: Suomen kielioppi

Sanaluokat

Suomen kielen sanaluokat voidaan jakaa taivutuksen perusteella kolmeen ryhmään:[90]

- Nominit, jotka taipuvat luvun ja sijan mukaan. Nominit voidaan jakaa syntaktisin ja semanttisin perustein neljään ryhmään, jotka ovat substantiivit, adjektiivit, pronominit ja numeraalit.

Substantiiveilla ei ole kieliopillista sukua, toisin kuin useimmissa Euroopan kielissä ja noin puolessa koko maailman kielistä.[91]
- Verbit, jotka taipuvat persoonan, tempuksen ja moduksen mukaan. Verbien nominaalimuodot eli infinitiivit ja partisiipit taipuvat tosin osittain samalla tavalla kuin nominit.
- Adpositiot, adverbit ja partikkelit, jotka eivät taivu tai taipuvat vain osittain.

Vartalot ja sidonnaiset morfeemit

Suomen kielessä vapaita eli leksikaalisia morfeemeja ovat sanojen vartalot. Sidonnaiset eli kieliopilliset morfeemit ovat suffikseja, jotka liitetään sanavartalon perään.[92][93] Nomineilla vartalo voi esiintyä itsenäisesti yksikön nominatiivissa, mutta verbeillä vartalon perässä on yleensä aina jokin sidonnainen morfeemi: *sano+n*, *sano+i*.[94] Sidonnaisia morfeemeja ovat taivutustunnukset, liitteet ja johtimet.[93]

Taivutustunnukset edustavat tiettyä taivutuskategoriaa, kuten esimerkiksi imperfektiä ja yksikön 1. persoonaa verbimuodossa *tul+i+n*, ja ne liittyvät sanan vartaloon.[95] Liitteet puolestaan eivät kiinnity vartaloon vaan sanaan, jossa voi olla taivutustunnuksia, kuten kysymysliite sanassa *olit+ko*.[96] Johtimet liittyvät sanavartaloon ja muodostavat uusia sanoja, kuten *kana+la*, *keng+ittää* tai *pilku+llinen*.[97]

Nominien taivutus

Luku

Suomen nomineilla on kaksi lukua: yksikkö ja monikko. Yksikkö on tunnukseton. Monikon nominatiivissa tunnus on *t*, esimerkiksi *valo+t*. Muissa sijoissa monikon tunnus on *i* tai vokaalien välissä *j*, ja se tulee vartalon perään ennen sijapäätettä, esimerkiksi *valo+i+ssa* : *valo+j+a*.[98][99]

Sijamuodot

Suomen kielen sijamuodot ja niiden päätteet[100]				
Sija	**Yksikkö**	**Pääte**	**Monikko**	**Pääte**
Kieliopilliset sijat				
nominatiivi	*tuttu*	–	*tutu+t*	*-t*
genetiivi	*tutu+n*	*-n*	*tuttu+j+en*, *tuotte+i+den* ~ *tuotte+i+tten*, *nais+ten*, *vanho+j+en* ~ *vanha+in*	*-en*, *-den* ~ *-tten*, *-ten*, *-in*
akkusatiivi	*tutu+n*, *tuttu*, *minu+t*	–, *-n*, *-t*	*tutu+t*, *meidä+t*	*-t*
partitiivi	*tuttu+a*, *maa+ta*	*-A*, *-tA*	*tuttu+j+a*, *tuotte+i+ta*	*-A*, *-tA*
Abstraktit paikallissijat				
essiivi	*tuttu+na*	*-nA*	*tuttu+i+na*	*-nA*
translatiivi	*tutu+ksi*	*-ksi*	*tutu+i+ksi*	*-ksi*
Varsinaiset paikallissijat				
inessiivi	*tutu+ssa*	*-ssA*	*tutu+i+ssa*	*-ssA*
elatiivi	*tutu+sta*	*-stA*	*tutu+i+sta*	*-stA*
illatiivi	*tuttu+un*, *maa+han*, *tuottee+seen*	*-Vn*, *-hVn*, *-seen*	*tuttu+i+hin*, *tuotte+i+siin*, *poik+i+in*	*-hin*, *-siin*, *-in*
adessiivi	*tutu+lla*	*-llA*	*tutu+i+lla*	*-llA*
ablatiivi	*tutu+lta*	*-ltA*	*tutu+i+lta*	*-ltA*
allatiivi	*tutu+lle*	*-lle*^{x}	*tutu+i+lle*	*-lle*^{x}
Vajaakäyttöiset sijat				
abessiivi	*tutu+tta*	*-ttA*	*tutu+i+tta*	*-ttA*
instruktiivi			*tutu+i+n*	*-in*
komitatiivi			*tuttu+i+ne-* + POS	*-ine*

Suomessa on 15 sijamuotoa. Teoksen *Iso suomen kielioppi* mukaan akkusatiivi esiintyy vain persoonapronomineilla (*minut*, *sinut* jne.) ja kysymyssanassa *kenet*,[101] kun esimerkiksi Opetushallituksen mukaan se esiintyy myös substantiiveilla.[102][103] Sijojen määrä on suomessa poikkeuksellisen suuri, sillä monissa maailman kielissä niitä ei ole lainkaan tai jos on, tavallisin määrä on 6–7. Tosin unkarissa on peräti 21 sijamuotoa,[104] ja uralilaisissa kielissä niitä on yleensäkin runsaasti.[25]

Omistusliitteet

Omistusliitteet eli possessiivisuffiksit ilmaisevat nominien yhteydessä omistusta tai muuta yhteen kuuluvuutta, esim. *minun kotoani*, *meidän kaltaisemme*. Omistusliitteitä käytetään myös joidenkin verbin nominaalimuotojen kanssa, jolloin ne ilmaisevat tekijää: *saadakseni*, *syödessään*, *huomaamattaan*.[105][106][107] Omistusliitteiden käyttö on uralilaisille kielille tyypillinen piirre.[25]

Omistusliitteet[105][107]

Persoona	yksikkö		monikko	
1.	*kirja+ni*	*-ni*	*kirja+mme*	*-mme*
2.	*kirja+si*	*-si*	*kirja+nne*	*-nne*
3.	*kirja+nsa*^{x}	*-nsA*^{x}	*kirja+nsa*^{x}	*-nsA*^{x}
	kirjassa+an	*-Vn*	*kirjassa+an*	*-Vn*

Puhutussa kielessä omistusliitteitä ei välttämättä käytetä, etenkään silloin, kun omistaja ilmenee persoonapronomista, esimerkiksi *minun* ~ *mun autolla*. Omistusliitteiden käytössä on kuitenkin paljon vaihtelua, ja esimerkiksi yksikön toisessa persoonassa se on melko yleinen: *Mitä sä laitat päälles?*[108][109]

Komparaatio

Komparaatio- eli vertailumuotoja on kaksi, komparatiivi ja superlatiivi. Suomen kielessä komparaatio on taivuttamisen ja johtamisen rajatapaus.[110][111]

Komparaatio[112][111]

	komparatiivi		superlatiivi	
yks. nom.	*iso+mpi*	*-mpi*	*iso+in*	*-in*
yks. gen.	*iso+mma+n*	*-mmA-*	*iso+imma+n*	*-immA-*
yks. ill.	*iso+mpa+an*	*-mpA-*	*iso+impa+an*	*-impA-*

Verbien taivutus

Verbien taivutusmuodot jaetaan kahteen luokkaan: finiittisiin ja infiniittisiin.[113]

- Finiittiset eli persoonamuotoiset verbit taipuvat persoonamuodoissa, aikamuodoissa sekä moduksissa.[114]
- Infiniittisiä verbimuotoja ovat infinitiivit ja partisiipit. Niissä voi olla nominien taivutuspäätteitä, kuten sijamuodon ja monikon tunnus tai possessiivisuffiksi.[115]

Suomessa kielto ilmaistaan verbillä *ei*, joka taipuu persoonamuodoissa: *en*, *et*, *ei*, *emme*, *ette*, *eivät*. Taipuva kieltoverbi on suhteellisen harvinainen, sillä vastaava rakenne tunnetaan noin 9 %:ssa maailman kielistä. Noin puolessa kielto ilmaistaan erillisellä partikkelilla, kuten ranskan *ne* tai ruotsin *inte*.[116] Muuten suomen verbitaivutusta ei voi pitää universaalisti kovin monimutkaisena, koska yhdellä verbimuodolla voi ilmaista kerrallaan vain kolmea taivutuskategoriaa, jotka ovat passiivi, modus tai aikamuoto ja persoona, esimerkiksi *men+tä+isi+in*. Maailman eri kielissä verbeillä on yleisesti 4–5, enimmillään jopa 13 taivutuskategoriaa.[104]

Persoona ja passiivi

Suomen verbit taipuvat kolmessa persoonassa yksikössä ja monikossa, joten suomessa on kuusi kieliopillista persoonaa: yksikön 1. (*minä*), 2. (*sinä*) ja 3. (*hän*) persoona sekä monikon 1. (*me*), 2. (*te*) ja 3. (*he*) persoona.[117][114][118] Puhekielessä monikon 1. persoonassa käytetään yleisesti *mme*-päätteisen persoonamuodon asemesta passiivimuotoa, esimerkiksi *me tehdään*.[119]

Persoonamuodot[118]

	yksikkö		monikko	
1.	*sano+n*	*-n*	*sano+mme*	*-mme*
2.	*sano+t*	*-t*	*sano+tte*	*-tte*
3.	*sano+o*	*-V*	*sano+vat*	*-vAt*

Persoonamuotoihin lasketaan myös yksipersoonainen passiivi. Passiivimuotoisessa lauseessa ei ole subjektia, joten sen avulla tapahtumaa voi kuvata ilmaisematta tekijän tai osallistujan identiteettiä.[117][120] Passiivimuodoista voidaan erottaa passiivin tunnus *tA* ja persoonapääte -*Vn*, kuten *sano+ta+an*.[118]

Tempus

Suomessa on neljä aikamuotoa: preesens, imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti. Preesensillä ei ole tunnusta, ja imperfektin tunnus on *i*. Perfekti ja pluskvamperfekti ovat liittomuotoja, jotka muodostetaan *olla*-verbistä ja pääverbin partisiippimuodosta.[121][122]

Tempukset[121]

preesens	*kerron*
imperfekti	*kerroin*
perfekti	*olen kertonut*
pluskvamperfekti	*olin kertonut*

Suomen kielessä ei ole futuuria, mutta tulevaan aikaan voidaan viitata verbiliitoilla, joita ei lueta mukaan tempusjärjestelmään: *tulee olemaan, on oleva*.[123][124]

Modus

Finiittiverbien tapaluokkia eli moduksia on neljä: indikatiivi, imperatiivi, konditionaali ja potentiaali.[125][126]

Modukset[126]

indikatiivi	*kerro+n*
konditionaali	*kerto+isi+n*
potentiaali	*kerto+ne+n*
imperatiivi	*kerro*^{x}
	kerto+kaa

Muissa moduksissa kuin indikatiivissa mennyttä aikaa ilmaistaan vain perfektillä: *olisi kertonut* (konditionaali), *lienee kertonut* (potentiaali) ja *olkoon kertonut* (imperatiivi).[127][121]

Infiniittiset muodot

Verbien infiniittisiä muotoja ovat infinitiivit ja partisiipit. Niillä on eräitä nominien ominaisuuksia, esimerkiksi sijapäätteitä ja omistusliitteitä, eikä niitä ei voi taivuttaa tempuksen ja moduksen mukaan kuten finiittisiä verbejä.[128][115]

Infinitiivit käyttäytyvät lauseessa substantiivien tapaan. Ne ovat vähemmän nominaalisia kuin partisiipit, sillä niillä on vajaa sijataivutus eikä niillä voi ilmaista monikkoa.[129][115][130]

- A-infinitiivi (1. infinitiivi): *kerto+a*. A-infinitiiviä käytetään sanakirjoissa verbin hakumuotona.
- E-infinitiivi (2. infinitiivi): *kerto+e+ssa*, *kerro+tta+e+ssa*, *kerto+e+n*.
- MA-infinitiivi (3. infinitiivi): *kerto+ma+ssa*, *kerto+ma+sta*, *kerto+ma+an*, *kerto+ma+lla*, *kerto+ma+tta*, *kerto+ma+n*.
- Joissain kieliopeissa on erotettu myös 4. infinitiivi (esimerkiksi *sitä ei käy epäileminen*, *yltyy yltymistään*), ja 5. infinitiivi (*olla putoamaisillaan*).[131][129]

Partisiipit käyttäytyvät lauseessa adjektiivien tapaan: ne voivat olla esimerkiksi substantiivien määritteitä.[132][133] Niillä on täysi luku- ja sijataivutus kuten nomineilla.[115]

- VA-partisiippi (1. partisiippi): aktiivissa *kerto+va*, passiivissa *kerrotta+va*.
- NUT-partisiippi (2. partisiippi): aktiivissa *kerto+nut*, passiivissa *kerro+ttu*.
- agenttipartisiippi: *kerto+ma*. Agenttipartisiippi esiintyy lauseissa, joissa tekijä (agentti) on ilmaistu genetiivillä tai omistusliitteellä, esimerkiksi *Liisan tekemä esitys*, *maksamani lasku*.
- kieltopartisiippi: *kerto+maton*.

Morfofonologinen vaihtelu

Morfofonologinen vaihtelu tarkoittaa sitä, että morfeemin (sanavartalon tai suffiksin) äänneasu vaihtelee eri ympäristöissä.[134] Sanavartaloa koskevista morfofonologisista vaihteluista yleisimmät ovat astevaihtelu ja vartalon loppuvokaalin vaihtelu.[135]

Astevaihtelua on pidetty jopa yhtenä suomen äänne- ja muotorakenteen luonteenomaisimmista piirteistä.[136] Astevaihtelu koskee klusiileita (*k*, *p*, *t*) silloin, kun niiden edellä on vokaali tai soinnillinen konsonantti (*l*, *m*, *n*, *r* tai *h*). Vaihtelussa on kaksi astetta: vahva ja heikko. Kvantitatiivisessa astevaihtelussa vahvassa asteessa on geminaatta ja heikossa yksinäisklusiili, esimerkiksi *takki* : *takissa*, *tappaa* : *tapan* ja *matto* : *matolla*. Kvalitatiivisessa astevaihtelussa vahvassa asteessa on yksinäisklusiili, joka katoaa tai muuttuu toiseksi äänteeksi heikossa asteessa, esimerkiksi *hakee* : *haen*, *kutoo* : *kudon* ja *rampa* : *ramman*.[137][136]

Vartalon loppuvokaalissa esiintyy vaihtelua etenkin silloin, kun siihen liittyy monikon tai imperfektin *i*-tunnus. Vaihtelu koskee vartaloita, joiden lopussa on *a*, *ä*, *e*, *i*, pitkä vokaali tai diftongi. Esimerkiksi *kastan* : *kastoin*, *päivää* : *päiviä*, *nimeä* : *nimiä*, *lasina* : *laseina*, *maata* : *maita*, *vien* : *vein*.[135][138]

Liitepartikkelit

Liitepartikkelit eivät liity sanan vartaloon vaan sananmuotoon, joka esiintyy myös itsenäisenä. Esimerkiksi sanassa *töissä+hän* on itsenäinen sananmuoto *töissä* ja liitepartikkeli -*hän*.[96] Suomessa on seuraavat liitepartikkelit:[139]

- *-kin* ja *-kAAn*: *lapsikin ymmärtää*, *lapsikaan ei ymmärrä*[140]
- *-kO*: *Tuletko sinä mukaan?*, *Sinäkö se olit?*[141]
- *-hAn*: *mehän tiedettiin kaikki se*, *Mikkohan se siinä*, *Onhan täällä luento?*[142]
- *-pA*: *Selviänpä!*, *vastustipa hän tai ei*, *siinäpä se*[143]
- *-s*: *enpäs*, *oletkos*, *väliäkös sillä*.[144]

Lausekkeet ja lauseenjäsenet

Suomessa on seuraavanlaisia lausekkeita, jotka nimetään edussanan (lihavoitu) mukaan:[145][146]

- substantiivilauseke: *tämä viimeinen* ***kohta***
- adjektiivilauseke: *vähän* ***outo***
- adpositiolauseke: ***ennen*** *viimeistä kohtaa*
- adverbilauseke: *erittäin* ***usein***
- infinitiivilauseke: ***lähtemään*** *kotiin*
- partisiippilauseke: *vastausta* ***odottava***.

Lausekkeet toimivat lauseenjäseninä, eli niillä on lauseessa tietty tehtävä.[147] Lausekkeiden lisäksi suomessa on taipumattomia pikkusanoja, kuten partikkeleita (esimerkiksi *niin* ja *kyllä*), jotka sävyttävät koko lauseen merkitystä, ja konjunktioita (kuten *että, jos*), jotka liittävät lauseita toisiinsa.[148]

Peruslausetyypit

Lauseita voidaan jakaa peruslausetyyppeihin sen mukaan, mitä lauseenjäseniä niissä on verbin lisäksi.[149]

- Intransitiivilause: *Koira haukkuu*, *Lapset ovat puistossa*, *Setäni asuu maalla*.
- Transitiivilause: *Isä pesee autoa*, *Mies rakensi talon kalliolle*.
- Predikatiivilause: *Haanpää oli kirjailija*, *Kirjoittaminen on työlästä*.
- Eksistentiaalilause: *Autotallissa oli vettä*, *Ovella seisoi kauppias*. Eksistentiaalilause esittelee tekstissä olevan uuden tarkoitteen (reeman), ja esimerkiksi englannissa sitä vastaa *there is* -rakenne.
- Omistuslause: *Koiralla on luu*, *Kaikilla ei ole televisiota*. Suomessa omistus ilmaistaan peruslausetyypillä, eikä suomessa ole sellaista omistamista merkitsevää verbiä kuin latinan *habere* tai englannin *have*. Vastaava rakenne tunnetaan kuitenkin monissa maailman kielissä, kuten esimerkiksi venäjässä.[116]
- Tuloslause: *Pertistä tuli tohtori*, *Kahvista tuli liian väkevää*.
- Tilalause: *Sataa*, *Täällä on kylmä*, *Nyt on yö*.
- Kokijalause: *Minua onnisti*, *Hänelle kävi ikävästi*.

Sanajärjestys

Suomen kielen sanajärjestys on melko vapaa siinä mielessä, että lauseenjäsenet voivat sijoittua eri järjestykseen ilman, että lauseesta tulee kieliopin vastainen tai sen kuvaama asiantila muuttuu, koska sanojen kieliopillinen tehtävä käy ilmi niiden taivutusmuodoista eikä sitä tarvitse ilmaista sanajärjestyksellä.[150][151] Tässä suhteessa suomi eroaa esimerkiksi englannista, jossa sanajärjestyksen muutos aiheuttaa myös lauseen merkityksen muutoksen.[152]

Tavallinen eli neutraali sanajärjestys on SVO, eli subjekti tulee ennen verbiä ja objekti sen jälkeen. Se on Euroopan kielissä vallitseva sanajärjestys.[152] Jos lauseen pääjäsenet ovat jossain toisessa järjestyksessä, lause ei kuvaa pelkästään asiantilaa vaan se välittää muitakin merkityksiä. Esimerkiksi lause *Löysin minä sieniä* alkaa verbillä, mikä korostaa lauseen paikkansapitävyyttä. Puhutussa kielessä tätä ilmaistaan myös sanoja painottamalla.[150] Sanajärjestykseen vaikuttaa myös se, että vastaanottajalle tutuksi oletettu asia eli teema esitetään ensin ja uusi asia eli reema vasta sitten.[153] Silloin subjekti voi tulla myös lauseen loppuun, esimerkiksi *Elokuvan on ohjannut Woody Allen* tai *Pieniä nisäkkäitä ovat myös lepakot*.[154]

Lauseenvastikkeet

Lauseenvastikkeet ovat rakenteita, joissa on jokin verbin infinitiivi- tai partisiippimuoto ja joiden voidaan ajatella vastaavaan sisällöltään kokonaista lausetta.[155] Lauseenvastikkeet ovat uralilaisten kielten alkuperäinen piirre, mutta vastaavia rakenteita tunnetaan muissakin maailman kielissä.[156]

Lauseenvastikkeet[157]

Nimi	Esimerkki	Vastaava lause
referatiivinen[158][157]	*Sanoin sinun lähtevän.*	*Sanoin, että sinä lähdet.*
	Aavistin hänen luopuneen.	*Aavistin, että hän on luopunut.*
temporaalinen[159][160]	*Se tapahtui hänen tullessaan kotiin.*	*Se tapahtui, kun hän tuli kotiin.*
	Tein sen hänen tultuaan kotiin.	*Tein sen, kun hän oli tullut kotiin.*
finaalinen[161][162]	*Lähdin maalle levätäkseni.*	*Lähdin maalle, jotta lepäisin.*
modaalinen[163][164]	*Tyttö nauroi kaikkien nähden.*	*Tyttö nauroi niin, että kaikki näkivät.*
	Poistuin kenenkään huomaamatta.	*Poistuin siten, että kukaan ei huomannut.*
statusrakenne[165][166]	*Poika hyppäsi veteen pää edellä.*	*Poika hyppäsi veteen siten, että pää oli edellä.*

Sanasto

Pääartikkeli: Suomen kielen sanasto

Perussanat ja kompleksiset sanat

Perussanan vartalo on yksimorfeeminen, eli sitä ei voi jakaa pienempiin osiin, kuten *syy* ja *pestä*. Kompleksiset sanat ovat johdoksia tai yhdyssanoja: esimerkiksi *syytön* ja *pesettää* ovat johdoksia ja *syypää* ja *aivopestä* yhdyssanoja.[71][167] Valtaosa suomen sanastosta on kompleksisia sanoja. *Nykysuomen sanakirjassa* on 210 000 sanaa, joista 64,8 % on yhdyssanoja ja 26,6 % johdoksia. Perussanoja on huomattavasti vähemmän. Suomen murteissa on arvioitu olevan yhteensä noin 10 000 perussanaa, ja *Nykysuomen sanakirjassa* on vajaat 18 000 perussanaa. Jos yleiskielen sanastosta poistetaan nuoret vierasperäiset sanat, jäljelle jää noin 6 000 omaperäistä perussanaa.[168]

Yhdyssanat

Yhdistämisessä sanat liitetään toisiinsa yhdeksi sanaksi, yhdyssanaksi. Yhdistäminen on rekursiivista, eli yhdyssanoista voidaan muodostaa edelleen uusia yhdyssanoja, esimerkiksi *puutarhanhoito* tai *sähköparranajokone*. Yhdyssanojen määrä on periaatteessa rajaton, ja vain osa niistä on niin vakiintuneita, että ne mainitaan esimerkiksi sanakirjoissa. Joskus yhdyssanan merkityksen voi päätellä sen osien merkityksestä, mutta ei aina: esimerkiksi *hiekkatie* on hiekalla päällystetty tie, mutta *rautatie* ei ole rautapäällysteinen tie.[169][170]

Rakenteeltaan selvästi yhdyssanoja ovat seuraavat tapaukset:[171]

- määriteosa on nominatiivissa oleva substantiivi: *kivitalo*, *tiiliseinäinen*, *pakkosyöttää*
- määriteosa on yhdyssanamuoto, joka on erinäköinen kuin itsenäinen sana: *kirjoittamisvaikeus*, *asuinpaikka*, *kuorimaveitsi*
- määriteosa ei esiinny lainkaan itsenäisenä sanana: *sisäpuoli*, *täsmäase*, *epätavallinen*
- edusosa on adjektiivi, joka ei voi esiintyä ilman määriteosaa: *hyväsydäminen*, *vapaaehtoinen*, *kaksivuotias*
- määriteosa on taipumaton adjektiivi ja edusosa substantiivi: *märkäpuvussa* on yhdyssana mutta *märässä puvussa* kaksi eri sanaa.

Kiteytymiseksi kutsutaan sitä, että kaksi sanaa esiintyy yhdessä niin usein, että ne tiivistyvät yhdeksi sanaksi ja usein niiden merkitys muuttuu. Esimerkiksi yhdyssana *vanhapoika* tarkoittaa eri asiaa kuin *vanha poika*.[171]

Johdokset

Johtamisessa uusi sana muodostetaan lisäämällä kantasanaan johdin, esimerkiksi *kana* > *kanala*. Uutta sanaa kutsutaan johdokseksi. Johdoksesta voidaan johtaa edelleen uusi johdos: *lentää* > *lennättää* > *lennätin*. Johdoksen merkitys perustuu usein sen kantasanan ja johdostyypin merkitykseen. Esimerkiksi johtimella *-lA* muodostetaan paikannimiä, kuten *myymälä* ja *sairaala*, ja johtimella *-in* välineennimiä, kuten *kytkin* ja *tuuletin*.[172][173]

Sellaisia johdostyyppejä, joihin voidaan jatkuvasti ja säännöllisesti johtaa uusia sanoja, kutsutaan produktiivisiksi. Produktiivisten johdosten merkitys on läpinäkyvä, eli se määräytyy kantasanan ja johtimen perusteella. Ne ovat usein tilapäisiä tai vakiintumattomia, eikä niitä luetella sanakirjoissa kattavasti. Produktiivisia johdostyyppejä ovat muun muassa seuraavat:[174]

- *lAinen*: yhteenkuuluvuus, usein jonkin ryhmän jäsenyys, kuten *koululainen*, *paholainen* ja *kerjäläinen*.[175]
- *(U)Us*: ominaisuus. Muodostetaan yleensä adjektiiveista, kuten *pienuus*, *mielikuvituksettomuus*, *tehokkuus*, mutta joskus myös substantiiveista, kuten *äitiys* tai *opettajuus*.[176]
- *minen*: teonnimi. Voidaan muodostaa melkein kaikista verbeistä. Esimerkiksi *uiminen*, *näkeminen*, *siivoaminen*, *liittyminen*, *eristäytyminen*.[177]
- *jA*: tekijännimi. Esimerkiksi *vetäjä*, *lukija*, *siivooja*.[178]
- *ele ~ ile*: frekventatiivinen verbi, eli tapahtuma toistuu useaan kertaan tai on jatkuvaa.[179] Niitä voidaan muodostaa sekä verbeistä, kuten *heitellä*, *katsella*, *hyökkäillä*, että nomineista, kuten *riidellä* ja *nyrkkeillä*.[180]
- *tOn*: karitiivinen adjektiivi, eli ilmaisee kantasanan puuttumista: *lai-ton*, *kritiiki-tön*, *tuntee-ton*. Verbeistä muodostettaessa johdin on *mAtOn*, esimerkiksi *vetämätön*, *ohittamaton*.[181]
- *sti*^{x}: määrää tai tapaa kuvaava adverbi, esimerkiksi *herkästi*, *kauniisti*, *monipuolisesti*, *samettisesti*, *aikataulun mukaisesti*. Voidaan muodostaa useimmista adjektiiveista, mutta myös numeraaleista (*kahdesti*) ja joistakin substantiiveista, kuten *kiireesti*, *leikisti* tai *helvetisti*.[182][183]

Sanaston alkuperä

Omaperäiset sanat

Suomen kielen vanhimmat sanat ovat peräisin uralilaisesta kantakielestä.[184] Eri kriteereillä tämän uralilaiseen sanaston lukumäärä vaihtelee n. 150:stä[185] lähelle 500:aa.[186] Suomen kielessä yhä käytössä olevat, uralilaiset sanat kuvaavat esimerkiksi sukulaisia (*anoppi*, *isä*, *miniä*, *setä*), ruumiinosia (*jänne*, *pää*, *silmä*, *sydän*), eläimiä (*kala*, *koira*, *kyy*, *varis*), kasveja (*koivu*, *kuusi*, *puu*), metsästystä ja luonnossa liikkumista (*jousi*, *nuoli*, *suksi*, *soutaa*) ja keskeisiä toimintoja (*elää*, *kuolla*, *mennä*, *niellä*).[187] Tästä sanastosta on päätelty, että kantakielen puhujat ovat asuneet pohjoisilla seuduilla ja harjoittaneet metsästystä, kalastusta ja keräilyä.[188]

Vanhojen omaperäisten sanojen osuus suomen kielen sanastosta on määrällisesti melko pieni, mutta monet niistä ovat hyvin yleisiä, kuten *se*, *ei*, *hän* ja *olla*. Lisäksi ikivanhoista pronominivartaloista on johdettu paljon yleisiä sanoja, kuten *että*, *sekä*, *kun* ja *kuin*. Yhteensä voidaan arvioida, että nykysuomen 100 yleisimmästä sanasta 40 % ja 1 000 yleisimmistä sanasta 10 % perustuu uralilaisen kantakielen sanastoon.[189]

Lainasanat

Suomen kielen vanhimmat lainasanat ovat peräisin indoeurooppalaisesta kantakielestä, kuten *jyvä*, *mehiläinen*, *mesi* ja *porsas*. Ne on ilmeisesti lainattu jo uralilaiseen kantakieleen.[190][191] Balttilaisia ja vanhoja germaanisia lainasanoja on itämerensuomalaisissa ja saamelaiskielissä, mutta ei juuri idempänä. Suomessa balttilaisia lainasanoja on toistasataa (esimerkiksi *morsian*, *hammas*, *herne* ja *seinä*) ja vanhoja germaanisia lainasanoja noin 500 (esimerkiksi *äiti*, *leipä*, *rauta* ja *huone*). Lainasanojen perusteella on päätelty, että kantasuomalaisilla on ollut tiiviit suhteet balttilaisten ja germaanisten kielen puhujiin ja heiltä on opittu karjanhoitoa, kehittyneempää maanviljelyä, tekniikkaa ja metallin käsittelyä.[192][193]

Slaavilaisia lainasanoja suomessa on noin 300. Esimerkiksi varhaisimmat kristinuskoon liittyvät sanat *risti*, *pappi* ja *pakana* ovat slaavilaisia, vaikka kristinusko onkin tullut Suomeen lännestä.[194][195] Myöhemmin Suomeen on lainautunut sanoja myös nykyvenäjästä, kuten *pomo*, *kanava*, *kapakka* ja *viesti*.[196]

Eniten lainasanoja suomeen on tullut ruotsista. Vanhimpia ruotsalaislainoja ovat esimerkiksi *kummi*, *kaupunki*, *tuoli*, *housut* ja *sakset*, ja lainoja on tullut sen jälkeen jatkuvasti. Ruotsin välityksellä suomeen on tullut myös paljon latinalais- ja kreikkalaisperäistä sanastoa (esim. *kirkko*, *koulu*, *kartta*, *leijona*, *historia*).[197] Nykyisessä suomen kirjakielessä arvioidaan olevan toistatuhatta ruotsalaista lainasanaa. Viimeisen sadan vuoden aikana ruotsin vaikutus on vähentynyt ja dominoivaksi kulttuurikieleksi on etenkin toisen maailmansodan jälkeen noussut englanti.[198] Kaikki englantilaiset lainasanat eivät kuitenkaan ole nuoria, vaan jo 1800-luvulla on lainattu esimerkiksi *rommi*, *pihvi*, *timotei*, *muki* ja *tunneli*.[199]

Suomen tuhannesta yleisimmästä kantasanasta on varovaisesti arvioiden yli kolmannes lainaperäisiä. Suomen kielen professorin Kaisa Häkkisen mukaan suomea voikin nykyisen sanastonsa suhteen pitää pitkälti indoeurooppalaisena kielenä.[200]

Kirjoitusjärjestelmä

Pääartikkeli: Suomen kielen aakkoset

Suomen kielessä käytetään latinalaisia kirjaimia, jotka ovat aakkosjärjestyksessä A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, (Š), T, U, V, W, X, Y, Z, (Ž), Å, Ä ja Ö.[201] Kirjaimia C, Q, W, X, Z, Ž ja Å tavataan sitaattilainoissa eli mukautumattomissa lainasanoissa.[202]

Suomen kirjoitusjärjestelmä on melko fonemaattinen: yhtä äännettä eli foneemia vastaa aina sama kirjain ja yhtä kirjainta vastaa sama äänne. Poikkeuksena on /ŋ/ eli ”äng-äänne”, jota merkitään *n*-kirjaimella silloin, kun se esiintyy yksinään *k*:n edellä (*hanki*), mutta geminaatta /ŋŋ/ merkitään kirjainyhdistelmänä *ng* (*kangas*). Pitkää äännettä merkitään kahdella kirjaimella.[202] Kirjaimien ja äänteiden suhde voidaan esittää seuraavasti:[203][47]

Kirjain	A	B	D	E	F	G	NG	H	I	J	K	L	M	N	NK	O	P	R	S	Š	T	U	V	Y	Ä	Ö
Foneemi	ɑ	b	d	e	f	g	ŋŋ	h	i	j	k	l	m	n	ŋk	o	p	r	s	ʃ	t	u	ʋ	y	æ	ø

Kirjoitusjärjestelmän fonemaattisuuden vuoksi väitetään usein, että ”suomea puhutaan kuin kirjoitetaan” tai päinvastoin. Tämä ei kuitenkaan täysin pidä paikkaansa, sillä puheessa on aina paljon allofonista ja prosodista vaihtelua, jota kirjoituksessa ei merkitä. Lisäksi suomea puhutaan vain harvoin täysin kirjoitetun kielen normien mukaisesti. Mitä vapaampaa puhekieli on, sitä enemmän se eroaa kirjakielestä; esimerkiksi *onko* voi raportoidussa puheessa korvata sanan *onks* joka äännetään /oŋks/, *kauhea* voi korvata sanat *kauhee*, *kauhia*, *kauhi* tai *kaahee* jotka äännetään /kauhee/, /kauhia/, /kauhi/, /kaahee/ ja *viisikymmentäyksi* sanan *viiskytyks* /viiskytyks/.[204]

Kirjoituksen ja ääntämisen välille eroa aiheuttavat lisäksi seuraavat ilmiöt:

- rajageminaatio: esimerkiksi *tule tänne* äännetään /tulettänne/ ja *sinnekään* /sinnekkään/.[202]
- *n*-äänteen assimilaatio: esimerkiksi *kunpa* /kumpa/.[202]
- kirjainten *b*, *g* ja *š* ääntämys vaihtelee ja ne voidaan ääntää myös /p/, /k/ ja /s/.[202][205]
- vierassanoissa etenkin konsonantit, mutta joskus myös vokaalit, voidaan ääntää pitkinä, vaikka ne kirjoitetaan yhdellä kirjaimella: *arkeologia* /arkkeologia/, *bonus* /boonus/.[206]

Nämä erot voivat näkyä myös niin, että sanoja kirjoitetaan ääntämisen mukaan silloinkin, kun se rikkoo virallista oikeinkirjoitusta: esimerkiksi *lähdempä*, *en tulekkaan*, *proileri* tai *krilli*.[207][208]

Historia

Pääartikkeli: Suomen kielen historia

Kielihistoria

Tuohikirje 292 on kirjoitettu 1200-luvun alussa. Se on vanhin tunnettu esimerkki itämerensuomalaisesta kirjoituksesta.

Suomen kieli on muiden uralilaisten kielten tavoin kehittynyt uralilaisesta kantakielestä, jota on perinteisen näkemyksen mukaan puhuttu noin 6 000 vuotta sitten jossain Volgan keskijuoksun ja Ural-vuorten välisellä alueella.[209][210] Nykyään monet kielitieteilijät kuitenkin pitävät kantauralia huomattavasti nuorempana ja ajoittavat sen noin vuoteen 2000 eaa.[211][212] Nykyiset uralilaiset kielet eivät kuitenkaan ole kehittyneet suoraan kantauralista, vaan yleensä kantasuomen ja kantauralin välille oletetaan ainakin yksi välikantakieli.[213]

Käsitykset siitä, milloin jotain suomensukuista kieltä on puhuttu nykyisen Suomen alueella, vaihtelevat. Vanhemman ajoituksen mukaan uralilainen kantakieli on yhdistetty kampakeraamiseen kulttuuriin, joka levisi Itämerelle asti jo noin vuosina 3900–3500 eaa.[214][215] Nykyään pidetään todennäköisempänä, että uralilaiset kielet ovat levinneet nykyisen Suomen alueelle vasta kun kantasaame ja kantasuomi ovat olleet erillisiä kielimuotoja. Ne ovat eronneet toisistaan ehkä vuoden 1000 eaa. jälkeen.[216] Kantasuomea on puhuttu ajanlaskun alun tienoille, jonka jälkeen siitä ovat alkaneet kehittyä nykyiset itämerensuomalaiset kielet.[217] Erillisistä kielistä tai murteista voidaan puhua noin vuodesta 500 alkaen.[218]

Vuoden 1000 tienoilla Suomessa oli arkeologisten löytöjen perusteella neljä asutusaluetta, joiden on tulkittu edustavan myös neljää muinaismurretta: Varsinais-Suomi, Häme, Karjala ja Savo.[219] Myös vanhimmissa kirjallisissa lähteissä, kuten riimukivissä (Gs 13, U 582, G 319), kertomuksissa ja historiallisissa asiakirjoissa, on mainittu omina alueinaan Suomi (= Varsinais-Suomi), Häme ja Karjala, mahdollisesti myös Pohjanmaan rannikko eli kveenien asuma-alue. Tämä vanha heimojako on myös suomen murrejaon perusta.[220]

Kirjoitetun kielen historia

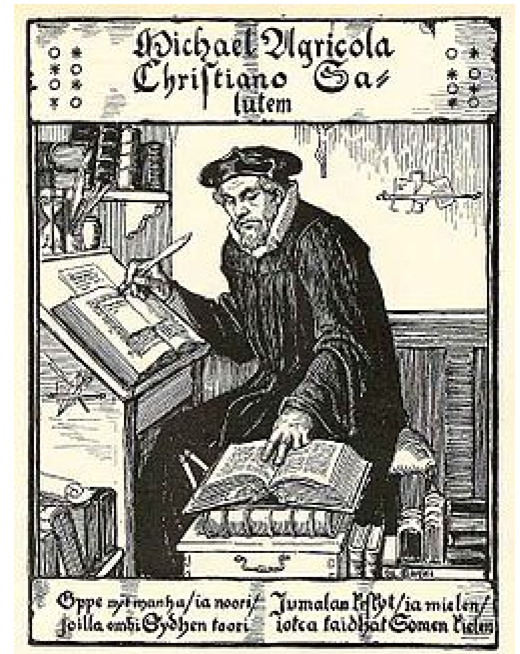
Varhaissuomen kausi (–1540)

Varhaissuomen kaudelta, etenkin sen loppupuolelta tunnetaan jo tuhansia irrallisia suomenkielisiä nimiä ja sanoja, jotka on mainittu latinan- ja ruotsinkielisissä asiakirjoissa.[221][222] Esimerkiksi 1320-luvulla kirjoitetusta Eerikinkronikasta löytyy suomesta lainattuja sanoja, kuten *uisko*, *haapio* ja *majapaikka*.[223] Jotkin kirkolliset tekstit, kuten Isä meidän -rukous ja uskontunnustus on käännetty suomeksi ja oletettavasti myös kirjoitettu muistiin viimeistään 1400-luvulla, mutta käsikirjoituksia ei ole säilynyt.[222]

Vanhan suomen kausi (1540–1820)

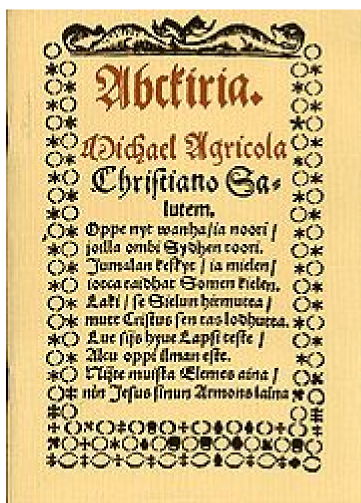
Suomen kirjakieli syntyi uskonpuhdistuksen myötä 1500-luvulla. Piispa Mikael Agricola julkaisi ensimmäiset painetut suomenkieliset kirjat, kuten *Abckiria* 1543 ja *Se Wsi Testamenti* 1548. Yhteensä Agricola julkaisi yhdeksän teosta.[224] Tästä alkoi vanhan suomen kausi, joka kesti 1800-luvun alkupuolelle. Suomenkielinen kirjallisuus oli lähes kokonaan uskonnollista, ja suurin osa teksteistä oli käännetty ruotsista tai latinasta.[222][225] Raamattu käännettiin kokonaan suomeksi vuonna 1642.[226] 1700-luvulla alettiin jo julkaista enemmän muutakin kuin uskonnollista kirjallisuutta. Vuonna 1776 Antti Lizelius alkoi julkaista ensimmäistä suomenkielistä sanomalehteä nimeltään *Suomenkieliset Tieto-Sanomat*.[227]

Vanhan kirjasuomen teksteissä on paljon käännöslainoja ja suomelle vieraita lauserakenteita, koska tekstit ovat enimmäkseen käännöksiä ja niiden kirjoittajat olivat oppineet ensin kirjoittamaan ruotsia ja latinaa.[225] Esimerkiksi Agricola saattoi korvata ruotsin tai saksan artikkelit sanoilla *yksi* ja *se*.[228] Oikeinkirjoitus, kuten äänteiden pituuden merkitseminen tai *ä*- ja *e*-äänteiden erotteleminen oli epäjohdonmukaista.[229]

Mikael Agricola

Kirjakieli perustui aluksi Turun seudun murteeseen, mutta myöhemmin vaikutteita tuli myös Hämeestä ja Satakunnasta.[225] Agricola itse kirjoitti käyttäneensä Uudessa testamentissa enimmäkseen ”suomenkieltä”, toisin sanoen Varsinais-Suomen murretta, mutta tarpeen vaatiessa myös muita murteita.[230]

Abckiria.
Michael Agricola
Christiano Sa-
lutem.
Oppe nyt wanha/ia noori /
joilla ombi Sydhen toori.
Jumalan keskyt / ia mielen /
iotca taidhat Somen kielen.
Laki / se Sielun hirmutta /
mutt Christus sen taas lodhutta.
Lue siis hyue Lapsi teste /
Alcu oppi ilman este.
Nijte muista Elemes aina /
nin Jesus sinun Armons laina

Abckiria

Varhaisnykysuomen kausi (1820–1870)

1800-luvun alkupuolella poliittiset muutokset (autonomian aika) ja kansallisromantiikan aatteet tekivät suomen kielen kehittämisen ajankohtaiseksi. Erityisesti J. V. Snellman korosti suomen kielen merkitystä koko maan aineellisen ja henkisen kehityksen kannalta. Vuonna 1831 perustettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, joka asetti tavoitteekseen suomenkielisen kirjallisuuden luomisen ja suomen kielen aseman parantamisen. Seura tuki myös vanhan kansanrunouden keräämistä ja julkaisemista. Elias Lönnrotin keruumatkojen tuloksena julkaistiin Kalevalan ensimmäinen versio, ns. *vanha Kalevala* vuonna 1835.[231]

Kansanrunojen myötä suomen itämurteiden asema parani ja vanhan kirjakielen länsisuomalaisuutta alettiin arvostella. Tästä seurasi murteiden taisteluksi kutsuttu ajanjakso, joka päättyi kompromissiin: kirjakielen läntinen pohja säilyi, mutta siihen tuli uusia piirteitä itämurteista. Nykyinen suomen kieli perustuukin melko tasapuolisesti kaikkiin päämurteisiin.[232]

1800-luvun alkupuolella luotiin myös suuri määrä suomenkielistä hallinto- ja kulttuurisanastoa. Erityisesti niitä loi Lönnrot, joka keksi tuhansia uusia sanoja eri oppialoille. Uusia sanoja luotiin usein vanhoista sanoista johtamalla ja yhdyssanoja muodostamalla. Johdoksia ovat esimerkiksi *tiede* (sanasta *tietää*), *lukio* (< *lukea*) ja *kirjain* (< *kirja*), yhdyssanoja taas *lämpömittari*, *tasavalta* ja *puheenjohtaja*. Myös murteista otettiin käyttöön sanoja, joiden merkitystä muutettiin tai täsmennettiin: esimerkiksi *juna* on merkinnyt alun perin ’jonoa’ ja *kaasu* ’kylmää sumua’.[233]

Suomen kielen asema vahvistettiin virallisesti vuoden 1863 kieliasetuksella, jonka mukaan suomesta piti tulla 20 vuoden kuluessa ruotsin rinnalla tasa-arvoinen virkakieli.[234] 1870-luvulla suomen kielen ja suomenkielisen sivistyksen asema oli jo melko vakiintunut. Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* ilmestyi vuonna 1870. Suomenkielinen kaunokirjallisuus ja teatteri sai alkunsa, ja suomeksi julkaistiin useita sanoma- ja aikakauslehtiä. Suomea käytettiin koulun, hallinnon ja oikeuslaitoksen kielenä.[235][236]

Nykysuomen kausi (1870–)

Suomen kieli on jatkanut kehitystään myös nykysuomen kaudella. Etenkin erikoisalojen ja tekniikan kehityksen vaatimaa sanastoa on tullut ja tulee koko ajan lisää. Kun suomen kielen asema on vakiintunut ja yleinen sivistystaso noussut, lainasanoja ja vieraita äänteitä ei enää vältetä niin paljon kuin ennen.[235]

Nykysuomen kaudella oikeinkirjoitukseen tai kielioppiin ei ole juuri tullut muutoksia, koska ne vakiintuivat jo varhaisnykysuomen kaudella. Muutoksia on tapahtunut lähinnä yksityiskohdissa. Yleensä on pyritty tiiviyteen ja lyhyyteen: esimerkiksi *yleinen katsaus* > *yleiskatsaus*, *eroavaisuus* > *eroavuus*, *teknillinen* > *tekninen*. Yksikön 3. persoonan *pi*-pääte on jäänyt pois (*saapi* > *saa*), ja 3. persoonan omistuliitteessä on yleistynyt lyhyempi variantti: *pojallansa* > *pojallaan*.[235][237]

Suomen itsenäistymisen jälkeen hallitusmuodossa säädettiin, että Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Suomen kielen asema oli kuitenkin vahvistunut niin paljon, että kyse oli enemmänkin ruotsinkielisen kansanosan oikeuden takaamisesta.[236] Nykyään suomi on myös yksi Euroopan unionin 24 virallisesta kielestä.[238]

Tutkimus ja opetus

Suomen kielen sanakirjat ja kielioppiteokset

Vanhimmaksi suomen kielen kieliopiksi arvioidaan *Rudimenta linguae finnicae breviter delineata*. Teoksen kirjoittajaa tai julkaisuvuotta ei tiedetä, mutta sen uskotaan olevan 1500-luvun lopulta tai 1600-luvun alusta.[239] Aeschillus Petraeus julkaisi kieliopin *Linguae Finnicae brevis institutio* vuonna 1649. Ensimmäinen laajahko suomen kielen sanakirja on Daniel Jusleniuksen *Suomalaisen Sana-Lugun Coetus* vuodelta 1745. Se sisältää 16 000 hakusanaa, ja lopussa on ruotsinkielisten sanojen luettelo. Vuonna 1917 siitä julkaistiin täydennetty painos. Aarni Penttilän *Suomen kielioppi* (1957) oli ensimmäinen nykyaikainen yleisesitys suomen kielestä. Vuonna 2004 julkaistu *Iso suomen kielioppi* on ensimmäinen yksinomaan deskriptiivinen (kuvaileva) kielioppi. Suosittuja kielenkäytön oppaita ovat muun muassa Osmo Ikolan *Nykysuomen käsikirja* sekä Terho Itkosen ja Sari Maamiehen *Uusi kieliopas* (2007).

Sana-Lugun Coetus.
FENNICI
LEXICI TENTAMEN,
DEI auxilio,
Linguæ Fennicæ honori
D. J.
Finsk Orda-Boks Försök,
Med Guds hielp
D. J.
STOCKHOLM

Suomalaisen Sana-Lugun Coetus

Ensimmäinen täysin yksikielinen suomen kielen sanakirja on *Nykysuomen sanakirja*. Sen ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1951, vaikka toimitustyö alkoi jo 1920-luvun lopussa. Sen jälkeen osia ilmestyi tasaiseen tahtiin vuoteen 1961 asti, jolloin julkaistiin kuudes ja viimeinen osa. Professorit Martti Airila ja Matti Sadeniemi olivat kirjan päätoimittajia. *Nykysuomen sanakirja* on sekä kieltä kuvaava että suosituksia sanojen käytöstä antava teos. *Nykysuomen sanakirja* sisältää yli 200 000 hakusanaa. Vuonna 2002 WSOY julkaisi sanakirjan 15. painoksen, joka on kaikkien uusintapainosten lailla identtinen ensipainoksen kanssa.

Vuosina 1990–1995 valmistui *Suomen kielen perussanakirja* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisemana ja Editan kustantamana. Perussanakirja on kolmiosainen, ja se sisältää lähes 100 000 hakusanaa. Se kuvaa nykyisen yleiskielen sanastoa ja antaa ohjeita sanojen käytöstä. Perussanakirjan CD-ROM-versio ilmestyi vuonna 1997. *Kielitoimiston sanakirja* on vuonna 2005 julkistettu *Perussanakirjaan* pohjautuva sähköinen sanakirja, joka julkaistiin painettuna laitoksena vuonna 2006.

Katso myös

- Fennistiikka
- Finglish
- Kielitoimisto
- Suomen kielen lautakunta
- Suomen kielipolitiikka
- Suomen kielenhuolto

Lähteet

- Hakulinen, Auli: Mitä kielioppi kertoo? *Tiina Onikki-Rantajääskö & Siiroinen, Mari (toim.): Kieltä kohti*, 2008, s. 268–285. Helsinki: Otava. ISBN 978-951-1-23039-7.
- Häkkinen, Jaakko: Kantauralin ajoitus ja paikannus: perustelut puntarissa. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauslehti*, 2009, nro 92. Artikkelin verkkoversio (https://www.sgr.fi/susa/92/hakkinen.pdf) (PDF).
- Häkkinen, Kaisa: *Suomen kielen sanaston historiallista taustaa*. Fennistica 7. Turku: Åbo Akademi, 1985. ISBN 951-649-157-X.
- ISK = Hakulinen, Auli (päätoim.): *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004. ISBN 951-746-557-2. VISK: Ison suomen kieliopin verkkoversio (http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php).
- Jönsson-Korhola, Hannele & Lindgren, Anna-Riitta: *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2003. ISBN 951-746-344-8.
- Kallio, Petri: Suomen kantakielten absoluuttista kronologiaa. *Virittäjä*, 2006, 110. vsk, nro 1. Helsinki: Kotikielen seura. Artikkelin verkkoversio (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_2.pdf) (PDF).
- Karlsson, Fred: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Porvoo: WSOY, 1982. ISBN 951-0-11633-5.
- Koivisto, Vesa: *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013. ISBN 978-952-222-415-6.
- Laury, Ritva: Suomi maailmankartalle. *Tiina Onikki-Rantajääskö & Siiroinen, Mari (toim.): Kieltä kohti*, 2008, s. 259–267. Helsinki: Otava. ISBN 978-951-1-23039-7.
- Lehikoinen, Laila: *Suomea ennen ja nyt. Suomen kielen kehitys ja vaihtelu*. 2., korjattu painos. Helsinki: Finn Lectura, 1995. ISBN 951-9805-80-0.
- Lehikoinen, Laila & Kiuru, Silva: *Kirjasuomen kehitys*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 1991. ISBN 951-45-5073-0.
- Lehtinen, Tapani: *Kielen vuosituhannet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007. ISBN 978-951-746-896-1.
- Rapola, Martti: *Johdatus suomen murteisiin*. 4. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1990. ISBN 951-717-650-3.
- Suomi, Kari & Toivanen, Juhani & Ylitalo, Riikka: *Finnish Sound Structure. Phonetics, Phonology, Phonotactics and Prosody*. Oulu: University of Oulu, 2008. ISBN 978-951-42-8984-2. Teoksen verkkoversio (http://jultika.oulu.fi/Record/isbn978-951-42-8984-2). (englanniksi)

Viitteet

1. Liitetaulukko 2. Väestö kielen mukaan 1980 - 2015 (https://www.stat.fi/til/vaerak/2015/vaerak_2015_2016-04-01_tau_002_fi.html) 1.4.2016. Tilastokeskus. Viitattu 1.9.2016.
2. Andersson, Paula & Kangassalo, Raija: Suomi ja meänkieli Ruotsissa. – Jönsson-Korhola & Lindgren 2003, s. 64–65.

3. Suomi (https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet/suomi) Kotimaisten kielten keskus. Viitattu 2.2.2016.
4. *Suomenruotsalaiset*, s. 14–15. Svenska Finlands Folkting, 2003. Teoksen verkkoversio (https://issuu.com/folktinget/docs/svefifi/14) (viitattu 7.2.2016).
5. Nieminen, Tarja & Larja, Liisa: Suomen tai ruotsin kielitaito vähintään keskitasoa kolmella neljästä ulkomaalaistaustaisesta (https://tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_003.html) 2.11.2015. Tilastokeskus. Viitattu 7.2.2016.
6. Perustuslaki: Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P17) *Finlex*. 27.11.2018. Oikeusministeriö. Viitattu 10.12.2018.
7. Mantila, Harri: Meänkieli, yksi Ruotsin vähemmistökielistä. *Kielikello*, 2000, nro 3. Artikkelin verkkoversio (https://www.kielikello.fi/-/meankieli-yksi-ruotsin-vahemmistokielista).
8. Andersson, Paula & Kangassalo, Raija: Suomi ja meänkieli Ruotsissa. – Jönsson-Korhola & Lindgren 2003, s. 64–65.
9. Hur svenska folket talar och förstår finska och meänkieli samt en kartläggning av radiovanor (https://sverigesradio.se/diverse/appdata/isidor/files/185/1568.doc) (DOC) (s. 5) *Radioundersökningsbolaget RUAB*. 28.10.2005. Sveriges Radio. Viitattu 8.11.2012. (ruotsiksi)
10. Ehrnebo, Paula: Suomesta virallinen vähemmistökieli Ruotsissa. *Kielikello*, 2000, nro 3. Artikkelin verkkoversio (https://www.kielikello.fi/-/suomesta-virallinen-vahemmistokieli-ruotsissa).
11. European charter for regional or minority languages. Second periodical report. Norway March 2002 (https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/European-charter-for-regional-or-minority-languages/id420162/) 5.3.2012. Government.no. Viitattu 7.2.2016.
12. Lindgren, Anna-Riitta & Eskeland, Tuula & Norman, Marjatta: Osima ja Baskabusk – monet suomet Norjassa? – Jönsson-Korhola & Lindgren 2003, s. 167.
13. Suomalaissukuiset kveenit kiinnostavat jälleen norjalaisia (https://web.archive.org/web/20170228214025/http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=64865) (Arkistoitu 28.2.2017) 13.9.2005. Ulkoasiainministeriö. Viitattu 7.2.2016.
14. Kokko, Wladimir: Armoton tilasto (https://web.archive.org/web/20180420154345/http://www.inkeri.spb.ru/uutiset0312.html#01) (Arkistoitu 20.4.2018) *Uutisia Inkeristä 3/12*. Inkerin Liitto. Viitattu 7.2.2016.
15. Lehtinen, Tapani: Suomalaisia Venäjällä. – Jönsson-Korhola & Lindgren 2003, s. 256–257.
16. Vserossijskaja perepis naselenija 2010. Tom 4. Natsionalnyi sostav i vladenije jazykami, graždanstvo. Nazvanije publikatsionnoi tablitsy 1. Национальный Состав Населения (https://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-01.pdf) (PDF) (Federalnaja služba gosudarstvennoi statistiki (Venäjän federaation tilastovirasto), www.gks.ru, Koko Venäjän kattava väestönlaskenta 2010. Osa 4. Julkaisu 1, s. 19. Väestön kansallisuus.) 2012. Moskova: ИИЦ «Статистика России». Viitattu 9.5.2013. (venäjäksi)
17. Vserossijskaja perepis naselenija 2010. Tom 4. Natsionalnyi sostav i vladenije jazykami, graždanstvo. Nazvanije publikatsionnoi tablitsy 5.Владение языками населением Российской Федерации (https://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-05.pdf) (PDF) (Federalnaja služba gosudarstvennoi statistiki (Venäjän federaation tilastovirasto), www.gks.ru, Koko Venäjän kattava väestönlaskenta 2010. Osa 4. Julkaisu 5, s 143. Väestön osaamat kielet.) 2012. Moskova: ИИЦ «Статистика России». Viitattu 9.5.2013. (venäjäksi)
18. Jönsson-Korhola, Hannele: Pussaa se peipipoki kitsistä petiruumaan: Suomalaiset ja suomen kieli Amerikassa. – Jönsson-Korhola & Lindgren 2003, s. 389, 409.
19. Detailed Languages Spoken at Home and Ability to Speak English for the Population 5 Years and Over: 2009-2013 (https://www.census.gov/data/tables/2013/demo/2009-2013-lang-tables.html) United States Census Bureau. Viitattu 1.4.2016. (englanniksi)
20. 2011 Census of Canada: Topic-based tabulations: Detailed Mother Tongue (232), Knowledge of Official Languages (5), Age Groups (17A) and Sex (3) for the Population Excluding Institutional Residents of Canada, Provinces, Territories, Census Metropolitan Areas and

Census Agglomerations, 2011 Census (https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2011/dp-pd/tbt-tt/Rp-eng.cfm?LANG=E&APATH=3&DETAIL=0&DIM=0&FL=A&FREE=0&GC=0&GID=0&GK=0&GRP=1&PID=103000&PRID=0&S=0&SHOWALL=0&Temporal=2011&THEME=90&VID=0) Statistics Canada. Viitattu 1.4.2016. (englanniksi)

21. Varpanen, Tarja: Suomen kielen sukukielet (https://web.archive.org/web/20181211052712/http://opinnot.internetix.fi/fi/muikku2materiaalit/peruskoulu/ai/ai4/3_kielen_luokittelua/02_sukukielet) (Arkistoitu 11.12.2018) *Internetix*. 2015. Otavan opisto. Viitattu 7.2.2016.
22. Suomalais-ugrilaiset kielet ja niiden puhujat. Johdanto (https://web.archive.org/web/20180503202215/http://www.ugri.net/002/htm/index.htm) M. A. Castrénin seura. Viitattu 7.2.2016.
23. Dahl, Östen: Kuinka eksoottinen suomi on? *Virittäjä*, 2008, 112. vsk, nro 4, s. 547. Helsinki: Kotikielen seura. Artikkelin verkkoversio (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2008_545.pdf) (PDF).
24. Karlsson, Fred: *Yleinen kielitiede*, s. 10–107. Helsinki: Yliopistopaino, 1994. ISBN 9515701368.
25. Lehtinen 2007, s. 54.
26. Paunonen, Heikki: Kattava esitys suomen ja viron taivutusmorfologian synkroniasta ja diakroniasta. *Virittäjä*, 2010, 114. vsk, nro 2, s. 292–293. Helsinki: Kotikielen seura. Artikkelin verkkoversio (https://journal.fi/virittaja/article/view/4341/4055).
27. Lehtinen 2007, s. 53–54.
28. Karlsson, Fred: *Yleinen kielitiede*, s. 155–156. Helsinki: Yliopistopaino, 1994. ISBN 9515701368.
29. Lehikoinen 1995, s. 90–91.
30. Mielikäinen, Aila: Nykysuomen murtuvat murrerajat. *Kielikello*, 1986, nro 2. Artikkelin verkkoversio (https://www.kielikello.fi/-/nykysuomen-murtuvat-murrerajat).
31. Karttunen, Kaarina: Millaisia puhekielen rekistereitä radion ja television ohjelmissa tarvitaan? *Kielikello*, 1986, nro 2. Artikkelin verkkoversio (https://www.kielikello.fi/-/millaisia-puhekielen-rekistereita-radion-ja-television-ohjelmissa-tarvitaan-).
32. Tuomi, Tuomo: Murre ja yleiskieli. *Kielikello*, 1986, nro 2. Artikkelin verkkoversio (https://www.kielikello.fi/-/murre-ja-yleiskieli).
33. Grönros, Eija-Riitta: Arkikielestä yleiskieleen. *Kielikello*, 2006, nro 4. Artikkelin verkkoversio (https://www.kielikello.fi/-/arkikielesta-yleiskieleen).
34. Suomen murteet (https://www.kotus.fi/kielitieto/murteet/suomen_murteet) Kotimaisten kielten keskus.
35. Lehikoinen 1995, s. 105–107.
36. Savolainen, Erkki: Suomen murrealueet (https://web.archive.org/web/20180821112941/http://oppimateriaalit.internetix.fi/fi/avoimet/8kieletkirjallisuus/aidinkieli/murteet/murrealu.html) (Arkistoit 21.8.2018) *Intenetix*. 1998. Viitattu 16.5.2016.
37. Rapola 1990, s. 17–20.
38. Taustatietoa (http://kaino.kotus.fi/sms/?p=background) *Suomen murteiden sanakirja*. Kotimaisten kielten keskus. Viitattu 15.3.2017.
39. Savolainen, Erkki: Suomen murteet (https://web.archive.org/web/20190330221512/http://oppimateriaalit.internetix.fi/fi/avoimet/8kieletkirjallisuus/aidinkieli/murteet/etusivu.html) (Arkistoitu 30.3.2019) *Internetix*. 1998. Viitattu 13.5.2016.
40. Lehikoinen 1995, s. 107.
41. Leino, Antti & Hyvönen, Saara & Salmenkivi, Marko: Mitä murteita suomessa onkaan? *Virittäjä*, 2006, 110. vsk, nro 1, s. 28. Helsinki: Kotikielen seura. Artikkelin verkkoversio (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_26.pdf) (PDF).
42. Lehikoinen 1995, s. 109–111; Rapola 1990, s. 33–34.
43. Lehikoinen 1995, s. 112–113; Rapola 1990, s. 38–39.
44. Lehikoinen 1995, s. 116; Rapola 1990, s. 56–60.

45. Lehikoinen 1995, s. 115.
46. Lehikoinen 1995, s. 121; Rapola 1990, s. 77–79.
47. Suomi ym. 2008, s. 20 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=22).
48. ISK § 2 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=2); Suomi ym. 2008, s. 20–21 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=22).
49. ISK § 3 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=3).
50. Karlsson 1982, s. 56–57, 64.
51. ISK § 6 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=6); Karlsson 1982, s. 58–59, 64; Suomi ym. 2008, s. 35–37 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=37).
52. Karlsson 1982, s. 57; Suomi ym. 2008, s. 38 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=40).
53. Aho, Eija & Toivola, Minnaleena & Karlsson, Fred & Liennes, Mietta: Aikuisten maahanmuuttajien suomen ääntämisestä. *Puhe ja kieli*, 2016, nro 2, s. 79. Artikkelin verkkoversio (https://journal.fi/pk/article/view/58283/19940).
54. ISK § 10 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=10).
55. ISK § 9 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=9).
56. Laury 2008, s. 261.
57. Suomi, Kari: Suomen kielen prominenssien foneettisesta toteutumisesta. *Virittäjä*, 2005, 109. vsk, nro 2, s. 223–224. Helsinki: Kotikielen seura. Artikkelin verkkoversio (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2005_221.pdf) (PDF).
58. ISK § 15 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=15).
59. Suomi ym. 2008, s. 51 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=53).
60. ISK § 21 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=21).
61. Karlsson 1982, s. 83–84.
62. ISK § 25 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=25); Karlsson 1982, s. 94–96.
63. Suomi ym. 2008, s. 55 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=57).
64. Karlsson 1982, s. 119–120; Suomi ym. 2008, s. 57 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=59).
65. ISK § 32 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=32); Karlsson 1982, s. 109.
66. Karlsson 1982, s. 107–108.
67. ISK § 11 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=11); Suomi ym. 2008, s. 65–67 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=67).
68. Suomi ym. 2008, s. 69 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=71).
69. ISK § 147 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=147).
70. Suomi ym. 2008, s. 70 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=72).
71. ISK § 145 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=145).
72. Suomi ym. 2008, s. 15 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=17).
73. Holopainen, Simo: Tässäkö on todella pisin suomenkielinen sana: vain 30 kirjainta! (https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000620214.html) *Ilta-Sanomat*. 6.6.2013. Viitattu 20.6.2016.
74. ISK § 13 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=13); Karlsson 1982, s. 150–151.
75. Karlsson 1982, s. 176.
76. Lehtinen 2007, s. 55.
77. Karlsson 1982, s. 169–170; Suomi ym. 2008, s. 114–115 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=116).
78. Karlsson 1982, s. 170; Suomi ym. 2008, s. 112–113 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=114).
79. Karlsson 1982, s. 172–173.

80. Suomi ym. 2008, s. 116 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=118).
81. Karlsson 1982, s. 173.
82. Suomi ym. 2008, s. 117–120 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=119).
83. ISK § 34 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=34).
84. Suomi ym. 2008, s. 44 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=46).
85. Karlsson 1982, s. 349.
86. ISK § 35 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=35).
87. ISK § 36 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=36); Karlsson 1982, s. 155.
88. ISK § 39 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=39); Suomi ym. 2008, s. 43 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=45).
89. ISK § 37–38 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=37).
90. ISK § 438 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=438).
91. Laury 2008, s. 263–264.
92. ISK, morfeemi (http://scripta.kotus.fi/cgi-bin/visktermit/visktermit.cgi?h_id=mBCGGAJHD).
93. Savolainen, Erkki: Morfeemityypit (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu212.htm) *Verkkokielioppi*. 2001. Finn Lectura. Viitattu 30.8.2016.
94. Karlsson 1982, s. 193, 196.
95. ISK § 53 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=53).
96. ISK § 125 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=125).
97. ISK § 156 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=156).
98. ISK § 79 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=79).
99. Savolainen, Erkki: Luku (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu2511.htm) *Verkkokielioppi*. 2001. Finn Lectura. Viitattu 30.8.2016.
100. ISK § 81 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=81).
101. ISK § 1221 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1221).
102. Objektin sijat (https://www11.edu.fi/ymmarra/index.php?moduli=kielioppi&sivu=objektin_sijat) *Ymmärrä suomea*. Opetushallitus. Viitattu 27.9.2019.
103. Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred: Suomen akkusatiivi: funktionaalinen näkökulma. *Virittäjä*, 1975, 79. vsk, nro 4, s. 339–362. Helsinki: Kotikielen seura. Artikkelin verkkoversio (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1975_339.pdf) (PDF).
104. Laury 2008, s. 263.
105. ISK § 95 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=95).
106. ISK § 1294 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1294).
107. Savolainen, Erkki: Omistusliitteinen taivutus (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu2513.htm) *Verkkokielioppi*. 2001. Finn Lectura. Viitattu 2.9.2016.
108. ISK § 96 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=96).
109. ISK § 1300 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1300).
110. ISK § 633 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=633).
111. Savolainen, Erkki: Komparaatio eli vertailu (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu26.htm) *Verkkokielioppi*. 2001. Finn Lectura. Viitattu 3.1.2017.
112. ISK § 300 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=300).
113. Savolainen, Erkki: Verbien taivutus (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu252.htm) *Verkkokielioppi*. 2001. Finn Lectura. Viitattu 3.1.2017.
114. ISK § 107 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=107).
115. ISK § 119 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=119).
116. Laury 2008, s. 266.
117. ISK § 106 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=106).

18. Savolainen, Erkki: Persoonapäätteet (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu25211.htm) *Verkkokielioppi*. 2001. Finn Lectura. Viitattu 3.1.2017.
19. ISK § 1272 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1272).
20. ISK § 1313 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1313).
21. ISK § 112 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=112).
22. Savolainen, Erkki: Tempukset (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu25213.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 10.1.2017.
23. ISK § 1523 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1523).
24. ISK § 1543 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1543).
25. Savolainen, Erkki: Modukset (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu25214.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 13.1.2017.
26. ISK § 115 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=115).
27. ISK § 111 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=111).
28. Savolainen, Erkki: Nominaalimuodot (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu2522.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 9.1.2017.
29. Savolainen, Erkki: Infinitiivit (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu25221.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 9.1.2017.
30. ISK § 121 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=121).
31. ISK § 120 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=120).
32. Savolainen, Erkki: Partisiipit (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu25222.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 9.1.2017.
33. ISK § 122 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=122).
34. Morfofonologinen vaihtelu (http://scripta.kotus.fi/cgi-bin/visktermit/visktermit.cgi?h_id=mCHDBBCAD) *Iso suomen kielioppi*. Viitattu 26.8.2016.
35. ISK § 45 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=45).
36. Savolainen, Erkki: Astevaihtelu (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu223.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 16.1.2017.
37. ISK § 41 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=41).
38. Savolainen, Erkki: Suffiksin i:stä riippuvat vokaalivaihtelut (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu221.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 16.1.2017.
39. ISK § 126 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=126).
40. ISK § 1635 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1635).
41. ISK § 1679 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1679).
42. ISK § 830 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=830).
43. ISK § 833 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=833).
44. ISK § 836 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=836).
45. ISK § 439 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=439).
46. Hakulinen 2008, s. 277.
47. ISK § 807 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=807).
48. Hakulinen 2008, s. 277–278.
49. Savolainen, Erkki: Peruslausetyypit (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Syntaksi/sivu32.htm#Intransitiivilause) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 7.3.2017.
50. ISK § 1366 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1366).
51. Kettunen, Kimmo: Lauseet (https://web.archive.org/web/20180821121110/http://materiaalit.internetix.fi/fi/kielet/ai1/rakenne/lause.htm) (Arkistoitu 21.8.2018) *Suomen kielen rakenne*. Internetix. Viitattu 6.3.2017.
52. Laury 2008, s. 265.

53. Heikkilä, Elina: Sanajärjestys jäsentää tekstiä. *Kielikello*, 2011, nro 2. Artikkelin verkkoversio (https://www.kielikello.fi/-/sanajarjestys-jasentaa-tekstia).
54. ISK § 1374 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1374).
55. Savolainen, Erkki: Lauseenvastikkeet (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Syntaksi/sivu38.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 7.3.2017.
56. Lehtinen 2007, s. 58.
57. ISK § 538 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=538).
58. Savolainen, Erkki: Referatiivinen lauseenvastike (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Syntaksi/sivu382.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 7.3.2017.
59. Savolainen, Erkki: Temporaalinen lauseenvastike (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Syntaksi/sivu383.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 7.3.2017.
60. ISK § 543 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=543).
61. Savolainen, Erkki: Finaalinen lauseenvastike (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Syntaksi/sivu384.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 7.3.2017.
62. ISK § 513 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=513).
63. Savolainen, Erkki: Modaalinen lauseenvastike (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Syntaksi/sivu386.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 7.3.2017.
64. ISK § 515 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=515).
65. Savolainen, Erkki: Status-lauseenvastike (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Syntaksi/sivu387.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 7.3.2017.
66. ISK § 877 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=877).
67. Savolainen, Erkki: Sananmuodostus (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu27.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 7.3.2017.
68. Koivisto 2013, s. 51–52.
69. ISK § 398 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=398).
70. Koivisto 2013, s. 323–325.
71. ISK § 400 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=400).
72. ISK § 155 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=155).
73. Savolainen, Erkki: Johtamisen peruskäsitteitä (https://fl.finnlectura.fi/verkkosuomi/Morfologia/sivu2721.htm) *Verkkokielioppi*. 2011. Finn Lectura. Viitattu 27.3.2017.
74. ISK § 164 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=164).
75. ISK § 191 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=191).
76. ISK § 175 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=175).
77. ISK § 227 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=227).
78. ISK § 252 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=252).
79. ISK § 353 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=353).
80. ISK § 358 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=358).
81. ISK § 292 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=292).
82. ISK § 373 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=373).
83. ISK § 374 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=374).
84. Lehtinen 2007, s. 42–43.
85. Lehtinen 2007, s. 66.
86. Häkkinen 2009, s. 16–17 (https://www.sgr.fi/susa/92/hakkinen.pdf#page=8).
87. Lehtinen 2007, s. 43.
88. Lehikoinen 1995, s. 238.
89. Häkkinen 1985, s. 145–147.
90. Lehikoinen 1995, s. 243.

91. Lehtinen 2007, s. 215–216.
92. Lehikoinen 1995, s. 243–248.
93. Lehtinen 2007, s. 216–217, 232–234.
94. Häkkinen 1985, s. 137–138.
95. Lehtinen 2007, s. 237–240.
96. Häkkinen 1985, s. 139.
97. Lehikoinen 1995, s. 250–251.
98. Koponen, Eino: Ruotsin kielen vaikutuksesta suomen kieleen. *Språkbruk*, 2014, nro 3. Artikkelin verkkoversio (https://www.sprakbruk.fi/-/ruotsin-kielen-vaikutuksesta-suomen-kieleen).
99. Pulkkinen, Paavo: *Lokarista sponsoriin. Englantilaisia lainoja suomen kielessä*, s. 8. Helsinki: Otava, 1984. ISBN 951-1-08124-1.
00. Häkkinen 1985, s. 151–152.
01. Aakkoset (http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/60) *Kielitoimiston ohjepankki*. Kotimaisten kielten keskus. Viitattu 17.5.2017.
02. ISK § 7 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=7).
03. Karlsson 1982, s. 52, 57; Suomi ym. 2008, s. 38 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=40).
04. Karlsson 1982, s. 77–78; Suomi ym. 2008, s. 141–143 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=143).
05. Karlsson 1982, s. 66.
06. ISK § 8 (http://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=8).
07. Karlsson 1982, s. 78.
08. Suomi ym. 2008, s. 36 (http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514289842.pdf#page=38).
09. Kallio 2006, s. 2–3 (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_2.pdf#page=1).
10. Lehtinen 2007, s. 34.
11. Kallio 2006, s. 17 (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_2.pdf#page=16).
12. Häkkinen 2009, s. 30 (https://www.sgr.fi/susa/92/hakkinen.pdf#page=22).
13. Kulonen, Ulla-Maija: *Kielitiede ja suomen väestön juuret*, s. 104–108. Riho Grünthal (toim.): Miten menneisyyttämme tutkitaan. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004. ISBN 951-746-332-4.
14. Kallio 2006, s. 16 (http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2006_2.pdf#page=15).
15. Lehtinen 2007, s. 204–207.
16. Häkkinen 2009, s. 46 (https://www.sgr.fi/susa/92/hakkinen.pdf#page=38).
17. Lehtinen 2007, s. 75.
18. Häkkinen, Jaakko: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen (osa 2). *Muinaistutkija*, 9.7.2010, nro 2/2010, s. 6. Artikkelin verkkoversio (http://www.elisanet.fi/alkupera/Jatkuvuus2.pdf) (PDF) Viitattu 18.5.2017.
19. Lehtinen 2007, s. 246–247.
20. Häkkinen, Kaisa: *Suomalaisten esihistoria kielitieteen valossa*, s. 29–31. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996. ISBN 951-717-855-7.
21. Lehtinen 2007, s. 168.
22. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 2.
23. *Eerikinkronikka*, s. 44. Suomentaneet Harry Lönnroth ja Martti Linna. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2013.
24. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 12.
25. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 3.

26. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 18.
27. Forsman Svensson, Pirkko: Epilogi. Vanhasta kirjasuomesta nykysuomeen (http://www.helsinki.fi/vvks/katsaus_vanhaan_kirjallisuuteen/4_1700/index.html#4.8) *Virtuaalinen vanha kirjasuomi*. 2016. Viitattu 2.6.2017.
28. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 165–167.
29. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 74–76.
30. Forsman Svensson, Pirkko: Katsaus vanhaan kirjallisuuteen. Mikael Agricolan kieli (http://www.helsinki.fi/vvks/katsaus_vanhaan_kirjallisuuteen/2_1540-1640/index.html#a-2.2) *Virtuaalinen vanha kirjasuomi*. 2016. Viitattu 2.6.2017.
31. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 4–5.
32. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 6.
33. Forsman Svensson, Pirkko: Katsaus vanhaan kirjallisuuteen. Suomesta kulttuurikieli (http://www.helsinki.fi/vvks/katsaus_vanhaan_kirjallisuuteen/5_1800/index.html#55) *Virtuaalinen vanha kirjasuomi*. 2016. Viitattu 2.6.2017.
34. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 7–9.
35. Forsman Svensson, Pirkko: Katsaus vanhaan kirjallisuuteen. Varhaisnykysuomesta nykysuomeen (http://www.helsinki.fi/vvks/katsaus_vanhaan_kirjallisuuteen/5_1800/index.html#56) *Virtuaalinen vanha kirjasuomi*. 2016. Viitattu 5.6.2017.
36. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 9.
37. Lehikoinen & Kiuru 1991, s. 9–10.
38. EU:n kielet (https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-languages_fi) Euroopan unioni. Viitattu 5.3.2020.
39. Suomen kielen vanhimmaksi arvioitu kielioppi talletettiin Kansalliskirjastoon (https://web.archive.org/web/20140904145115/http://www.kansalliskirjasto.fi/yleistieto/uutiset/1257434057227.html) (Arkistoitu 4.9.2014) 5.11.2009. Kansalliskirjasto.

Kirjallisuutta

- Aalto, Seija ym. (toim.): *Kielestä kiinni*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1989 (4. painos 2004). ISBN 951-717-546-9.
- Hakulinen, Lauri: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 4., korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava, 1979. ISBN 951-1-04680-2.
- Vesikansa, Jouko (toim.): *Nykysuomen sanavarat*. Helsinki: WSOY, 1989. ISBN 951-0-10969-X.

Etymologia

- Häkkinen, Kaisa: *Mistä sanat tulevat. Suomalaista etymologiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1990. ISBN 951-717-595-7.
- Häkkinen, Kaisa: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY, 2004. ISBN 951-0-27108-X.
- Koukkunen, Kalevi: *Atomi ja missi. Vierassanojen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY, 1990. ISBN 951-0-16131-4.
- *Suomen sanojen alkuperä: Etymologinen sanakirja. 1–3*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 1992–1995. ISBN 951-717-692-9, ISBN 951-717-711-9, ISBN 951-717-712-7.

Historia

- Häkkinen, Kaisa: *Agricolasta nykykieleen: Suomen kirjakielen historia*. Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY, 1994. ISBN 951-0-19028-4.

Kielioppi

- Hakulinen, Auli & Karlsson, Fred: *Nykysuomen lauseoppia*. 3., muuttamaton painos (1. painos 1979). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1995. ISBN 951-717-844-1.
- Karlsson, Fred: *Suomen peruskielioppi*. 4., laajennettu ja uudistettu painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009. ISBN 978-952-222-097-4.
- Leino, Pirkko: *Suomen kielioppi*. 8. painos. Helsinki: Otava, 2005. ISBN 951-1-14445-6.
- Penttilä, Aarni: *Suomen kielioppi*. 2., tarkistettu painos. Helsinki: WSOY, 1963.
- Vilkuna, Maria: *Suomen lauseopin perusteet*. 2. painos. Helsinki: Edita, 2003. ISBN 951-37-2021-7.
- White, Leila: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. 3., korjattu painos. Helsinki: Finn Lectura, 1997. ISBN 951-8905-65-7.

Aiheesta muualla

- Lisää luettavaa aiheesta **Kirjallisuutta suomen kielestä** on Wikiaineistossa
- Wikikirjastossa on aihe: **Suomen kieli**
- Kuvia tai muita tiedostoja aiheesta **Suomen kieli** Wikimedia Commonsissa

- Korhonen, Riitta & Vilkuna, Maria: Sananselityksiä – Ison suomen kieliopin termejä (http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk1/index.html).
- Tuuli (http://www.wakkanet.fi/~pahio/tuuli.html). Tietokoneohjelma antaa yleiskuvan suomen verbitaivutuksesta ja syntaksista. Jokaisesta verbistä on saatavissa 1 064 muotoa. Ohjelmassa on myös harjoittelu- ja kuulustelutilat.
- Heinonen, Henri: Suomen kielen verbien taivutuskaava (https://henrihe.mbnet.fi/tiede/verbikaava.html).
- Lång, Markus 1996: Suomen ja viron kirjakielestä (https://www.mlang.name/opinnot/kh.html). Praktikumiesitelmä Helsingin yliopistossa.
- Gyula Weöres 1935: Suomen ja unkarin kielen sukulaisuudesta (https://histdoc.net/sounds/unkari.html).
- Virtuaalinen vanha kirjasuomi -verkkoaineisto (VVKS) (http://www.helsinki.fi/vvks/).
- Uusi-Halila, Tuula: Kieli ja identiteetti (http://neba.finlit.fi/oppimateriaali/kielijaidentiteetti/). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006.

n · k · m (https://fi.wikipedia.org/w/index.php?title=Malline:Uralilaiset_kielet&action=edit)

Uralilaiset kielet

Itämerensuomalaiset	inkeroinen · karjala (aunuksenkarjala · lyydi · varsinaiskarjala) · liivi · suomi (kveeni · meänkieli) · vatja · vepsä · viro (võro)	
Saamelaiskielet	**Länsisaamelaiset**	eteläsaame · luulajansaame · piitimensaame · pohjoissaame · uumajansaame
	Itäsaamelaiset	akkalansaame † · inarinsaame · kainuunsaame † · keminsaame † · kiltinänsaame · koltansaame · turjansaame
Mordvalaiset	ersä · mokša	

Mari	mari (niittymari · vuorimari)
Permiläiset	komi (komipermjakki) · udmurtti
Hanti	hanti
Mansi	mansi
Unkari	unkari
Samojedikielet	**Pohjoissamojedilaiset** enetsi · juratsi † · nenetsi · nganasani
	Eteläsamojedilaiset kamassi † · matori † · selkuppi
Luokittelemattomat	merja † · meštšera † · muroma †

Kielten alueellisia nimityksiä tai kiisteltyjä ryhmittelyjä: suomalais-ugrilaiset · suomalais-permiläiset · suomalais-volgalaiset · volgalaiset · suomalais-saamelaiset · ugrilaiset · obinugrilaiset

Euroopan unionin viralliset kielet

bulgaria · englanti · espanja · hollanti · iiri · italia · kreikka · kroatia · latvia · liettua · malta · portugali · puola · ranska · romania · ruotsi · saksa · slovakki · sloveeni · suomi · tanska · tšekki · unkari · viro